

Miesto Martina Tamaškoviča v národnom hnutí

Marcel Sokolovič

SOKOLOVIČ, Marcel. Martin Tamaškovič's Place in the National Movement. In *Historický zborník*, Vol. 33, 2023, No. 2, pp. 13-40.

Abstract: The article is devoted to Martin Branislav Tamaškovič, nicknamed “Svätopluk of Trnava”, who was not only one of the most important figures of Trnava in the nineteenth century but also an exceptionally active figure of Slovak national history. Although he was not educated (he learned to write and count himself as an adult), he achieved great things in several fields through his tenacity and tireless work. He was instrumental in founding Matica slovenská, as well as of Saint Adalbert Association, took an active part in many meetings of Slovak patriots with whom he carried on a voluminous correspondence. He was active in literature and encouraged Slovaks to raise national awareness and fight for national rights. For these activities, he was often attacked by Hungarianized Trnavans; they kept accusing him, repeatedly destroyed his house and property. He founded a reading room with Slovak and Czech literature and prints, supported and promoted theatrical performances in the Slovak language. He donated the greater part of his property, including his books, to Matica slovenská. Furthermore, Tamaškovič became a leading figure of national life in Trnava in the nineteenth century and was a pillar of society not only in his region but also at the national level.

Keywords: Martin Tamaškovič; Trnava; Matica slovenská; Saint Adalbert Association; poetry.

Úvodom

Pôvod rodu Tamaškovičovcov v Dechticiach neďaleko Trnavy vieme historicky doložiť do obdobia druhej polovice osemnásteho storočia. V tereziánskom urbári z roku 1767 sú spomínaní ako Tomaškovičovi. Patrili medzi chudobnejšie sedliacke rodiny. V urbári sa spomínajú traja Tomaškovičovci: Ján a Peter, ktorí vlastnili po jednej osmine usadlosti, a Martin s jednou štvrtinou, na ktorých hospodárili.¹ Keď nahliadneme do matriky pokrstených v obci Dechtice z roku 1803, nájdeme tu záznam o narodení Martina Tamaškoviča z 20. októbra. Narodil sa do rodiny Imricha a Márie Tamaškovičovcov, ktorí už boli známi ako zámožnejšia hospodárska rodina.² Krstnými

¹ Urbár je dostupný online: <http://archives.hungaricana.hu/en/urberi/view/nyitra-dejta/?document=1&pg=31&bbox=-147%2C-2408%2C2590%2C-867>.

² Literárny archív Slovenskej národnej knižnice, Martin (LA SNK), f. IV Archív Slovenského národného múzea – MJ 1 – MJ 1020 Rôzna proveniencia (prevzatý fond) (ďalej len Rukopisy rôznej proveniencie SNM), signatúra: MJ 284.

rodičmi sa mu stali Tomáš a Dorota Demovičovci.³ Školu navštevoval malý Martin iba tri mesiace. Naučil sa len modliť z knižky, ale aj to veľmi slabo, za čo sa v dospelosti hanbil. Kúpil si preto knihu s latinskými písmenami, z ktorej sa podľa jeho slov len veľmi namáhavo naučil písať.⁴ Keď mal dvadsaťštyri rokov, písal už rôzne krátke básničky. Podobne namáhavo sa naučil aj počítat.

Vyučil sa za mlynára a od roku 1822 odišiel do zahraničia na vandrovku, ktorá trvala desať rokov. Živil sa ako tovariš a cesty ho zaviedli do Rakúska, Nemecka, oblasti Haliča a do Čiech a Moravy.⁵ Najdlhšie, päť rokov, pobudol v Brne, neskôr istý čas žil v Olomouci a Kroměříži.⁶ Do Uhorska sa vrátil 15. decembra 1832, v čase, kedy už mal dvadsaťdeväť rokov. Z týchto ciest prišiel už ovplyvnený národnými myšlienkami, ktoré sa u neho neskôr naplno prejavili pri čítaní diel Jána Hollého.⁷ Po návrate pracoval ako mlynársky majster v „cechu mlynárov na Blave“, no len nakrátko, lebo onedlho s touto profesiou nadobro skončil.⁸ Po vandrovkách sa Tamaškovič usadil v Trnave a okolo roku 1835 sa oženil s Máriou Dobšovou, ktorá bola od neho o sedem rokov staršia. Jeho manželka tiež pochádzala z Dechtíc a bola vdovou po mlynárovi. Nemal s ňou žiadne deti, ale ako chovanicu prijal Máriu Preisingerovú z Moravy.⁹

Na cestách po zahraničí bol v častom kontakte s národne uvedomelými obyvateľmi hlavne na Morave, ktorí v ňom zanechali hlbokú stopu. Práve na vandrovkách urobil prvé kroky, ktoré viedli k boju za národné práva Slovákov. V tomto období sa tiež začal intenzívnejšie zaujímať o našu národnú históriu.¹⁰ Z nadobudnutých poznatkov v neskoršom období hájil vo svojich básňach slovenský národ a odsudzoval počínanie Maďarov a najmä maďarónov. Už vo svojich prvých literárnych počinoch sa hlásil k slovanstvu, ktoré vehementne obhajoval. Svoje básne síce začal písať až v štyridsiatych rokoch devätnásteho storočia, no jeho prvé literárne pokusy sa vo forme prípitkov a prejavov pri rôznorodých príležitostiach datujú už do skoršieho obdobia. V krátkom čase po príchode do Trnavy otvoril hostinec, ktorý sa stal jedným z najvýznamnejších centier národného života v Trnave a okolí.

³ Matriky pokrstených možno vyhľadať online: <https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:9Q97-Y39V-7XK?i=53&wc=9P3V-SPD%3A107654301%2C114108901%2C162279901%2C162284901%3Fcc%3D1554443&cc=1554443>.

⁴ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

⁵ FRICÁKOVÁ, Kamila. Martin Branislav Tamaškovič a jeho aktivity v oblasti knižnej kultúry. In DOMOVÁ, Miroslava (ed.). *Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2005, s. 192.

⁶ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

⁷ ŠIMONČIČ, Jozef. Trnavský Svätopluk – Martin Branislav Tamaškovič. In *Mojej Trnave – k dejinám Trnavy a okolia*. Trnava : B-print, 1998, s. 258. Krátky životopis Martina Tamaškoviča od Jozefa Šimončiča sa nachádza v diele *Mojej Trnave*. Práca je rozsahom menšia, zameraná na všeobecné informácie o jeho živote a diele. Pôvodne bola uverejnená v periodiku *Dechtice, obecné noviny*, z roku 1992.

⁸ STRELKA, Vojtech. *Panteón dejateľov Spolku svätého Vojtecha v Trnave*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1995, s. 105.

⁹ PODDUMBIERSKY, Gál Ján. Osvetová a sociálna práca slovenských vodcov národa v Trnave pred r. 1918. In PÖSTÉNYI, Ján (ed.). *Trnava 1238 – 1938*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1938, s. 173.

¹⁰ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

Prvé roky v Trnave

V Trnave sa začala najvýznamnejšia etapa jeho života. Do mesta prišiel niekedy po roku 1832. Na Františkánskej ulici, vedľa františkánskeho kláštora, si kúpil dom s radovým číslom 100, v ktorom si neskôr otvoril hostinec.¹¹ Po príchode do Trnavy bol pridelený do mestskej kompánie, kde, pokiaľ ešte nebol mešťanom, zastával pozíciu kaprála. Po roku 1835 bol však už ako mešťan strážmajstrom.¹² Počas tohto obdobia sa síce učil maďarčinu, kompánia však bola v tom čase zložená hlavne zo Slovákov. Okrem nich tu však boli ešte štyria maďaróni, ktorí sa snažili potláčať v jednotke všetko slovenské. Podľa Tamaškoviča si zo slovenských vojakov neustále robili posmešky. Živo to dokumentuje príhoda počas fašiangov. Tamaškovič v tom čase organizoval vo svojom dome veselicu, na ktorej bola účastná celá kompánia, a zároveň mal príhovor, v ktorom ženal Slovákom do budúcnosti všetko dobré. Voči týmto slovám sa ohradili dvaja prítomní maďaróni Ján Béli a Matias Hovanec.¹³ Obvinili Tamaškoviča a jeho kolegov Brazdoviča, Kanoviča, Martinkoviča, Siliča, Marčiča a ďalších, že neoplyvajú láskou k uhorskej vlasti a sú podvratnými živlami.¹⁴ Tamaškovič reagoval na obvinenia rečou, v ktorej obhajoval Slovákov ako pôvodných obyvateľov tohto územia. Pohár jeho trpezlivosti však počas následnej veselice pretiekol a spolu s ďalšími ôsmimi opustil kompániu z dôvodu neustálych útokov na Slovákov, ako aj jeho osobu.¹⁵

Ďalšou Tamaškovičovou dôležitou osvetovou prácou bolo zriadenie slovenskej čítárne pri jeho hostinci, kde boli rôzne knihy a periodiká, najmä v slovenskom a českom jazyku.¹⁶ Čítareň zriadil približne v tom období, kedy vystúpil z kompánie. Oznámil mešťanom, že kto chce prísť a čítať české a slovenské časopisy, je vítaný. V zbierke mal *Tatránku* a *Hronku*, okrem nich čítareň disponovala dielom *Valaská škola mravú stodola* od Hugolína Gavloviča a dielami o českej histórii, ktoré si pravdepodobne priniesol z vandroviiek.¹⁷ Martin Hamuljak Tamaškovičovi v apríli 1847 na jeho žiadosť poslal desať výtlačkov katolíckeho spevníka, za ktoré mu mal poslať vyše osemnásť zlatých.¹⁸ Hamuljaka tešilo, že Tamaškovič mal spevník v čítárni a ostatné výtlačky rozširoval po Trnave. Vytvorenie čítárne pri hostinci sa však už krátko po jej otvorení stalo trňom v oku maďarónov. Od toho času sa aj preto zintenzívnili útoky na jeho osobu, ktoré neskôr vyústili až do fyzických atakov. Časť zo svojich kníh Tamaškovič počas života rozdal slovenským školám, študentom a študentským spolkom.¹⁹ Rokmi budovanú knižnicu

¹¹ VITÁLOŠ, Martin. 220 rokov od narodenia „Trnavského Svätopluka“ Martina Branislava Tamaškoviča. In *Novinky z radnice*, roč. 34, 2023, č. 7, s. 5.

¹² LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

¹³ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

¹⁴ Archívny dokument (MJ 284) uvádza len niektoré priezviská zúčastnených členov kompánie, obvinených maďarónmi z „nedostatku lásky k vlasti“. LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

¹⁵ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

¹⁶ STRELKA, Vojtech. *Panteón dejateľov Spolku svätého Vojtecha v Trnave*, s. 105.

¹⁷ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

¹⁸ LA SNK, f. Osobné fondy, signatúra: 31 B 33.

¹⁹ FRICÁKOVÁ, Kamila. Martin Branislav Tamaškovič a jeho aktivity v oblasti knižnej kultúry, s. 198.

neskôr venoval Matici slovenskej a jej väčšia časť bola prenesená do Turčianskeho Svätého Martina počas šesťdesiatych rokov devätnásteho storočia.

Martin Tamaškovič sa stal roku 1835 trnavským mešťanom, čo vždy vyzdvihoval.²⁰ V publikovaných básňach a článkoch sa dokonca vždy podpisoval ako Martin Tamaškovič, dekorovaný mešťan v Trnave.²¹ V meste ho ľudia poznali pod prezývkou „Svatopluk“, pretože pod bránou svojho hostinca mal obraz tohto veľkomoravského panovníka.²² Spočiatku síce túto prezývku dostal ako posmešok od neprajníkov, postupne sa však s týmto pomenovaním zžil a začal ho hrdo používať. Onedlho všetci v Trnave poznali Tamaškoviča skôr ako Svatopluka, než jeho pravým menom.²³ Do Trnavy ho prichádzali navštevovať rôzni slovenskí národní dejatelia, medzi ktorých patrí napríklad Pavol Mudroň, Juraj Palkovič, Martin Hamuliak a mnohí iní.²⁴ V úcte ho mala väčšina národovcov, medzi ktorými bol aj samotný Ľudovít Štúr, ktorý sa o ňom podľa dochovaných záznamov vyjadroval vždy len v dobrom: „Prosím vás, vy naša prvá mešťanská ratolesť, nedajte sa z vašej zásady zviest' zvodcom cudzorodým, lebo viem jak ťažko vám to príde tak sa udržať, jako sa držíte vy medzi takými.“²⁵

Tamaškovič svoju pozornosť v slovenskom „Malom Ríme“ venoval viacerým aktivitám, ktoré boli spojené so slovenskou národnou problematikou. Svoje myšlienky sa snažil pretransformovať nielen do praktickej podpory národných snáh, ale aj do množstva národných básní. Jednou z jeho obľúbených oblastí bola cirkevná problematika, ktorá v Trnave ako dávnom sídle arcibiskupstva mala významné postavenie. Následkom toho, že Trnava už v čase Tamaškovičovho pôsobenia nebola sídlom arcibiskupstva, vyvstala otázka nutnosti vybudovania kapituly. V roku 1844 arcibiskup Jozef Kopáči skutočne vytvoril v Trnave novú kapitulú so šiestimi kanonikmi.²⁶ Pričlenená bola k farskému kostolu (Dóm sv. Mikuláša) a Martin Tamaškovič k tomuto významnému medzníku vydal tlačou báseň s názvom *Péseň ke slavnému uvádzaňú Velkomožných, a Wysokodostojnych panov Kanonikow za novozbudovanú Trnavsku u s. Mikuláša Biskupa Kapitulú*.²⁷ Báseň začína oslavou Trnavy, ktorú predstavil ako slávne slovenské mesto. Píše v nej o smútku, keď sa arcibiskupstvo prenieslo z Trnavy do Ostrihomu, ale na druhej strane vyzdvihuje snahu arcibiskupa o znovuvybudovanie kapituly. Pod básňou Tamaškovič v krátkosti

²⁰ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284. Pozri tiež *Letopis Matice Slovenskej*, roč. 9, zväzok 1, s. 110.

²¹ Pozri napríklad časopis *Cyryll a Method* (roč. 9, 1858, č. 4, s 1). To, že je trnavský mešťan a je na to právom hrdý, je vidno aj pri článkoch, ktoré boli uverejnené inými autormi. V *Pešťbudínskych vedomostiach*, pri spisoch darcov na Maticu a podobne je vždy titulovaný ako význačný trnavský mešťan.

²² GAŠPARÍK, Mikuláš. Účasť Trnavy na rozvoji národnej literatúry. In ŠIMONČIČ, Jozef – WATZKA, Jozef (eds.). *Dejiny Trnavy*. Bratislava : Obzor, 1989, s. 334.

²³ Bližšie o tom píše Pavol Mudroň vo svojom životopise, kde spomína, ako hľadal Tamaškoviča pri návšteve Trnavy. Jeho autobiografia je uverejnená v *Slovenských pohľadoch* z roku 1915.

²⁴ PODĎUMBIERSKY, Gál Ján. Osvetová a sociálna práca slovenských vodcov národa v Trnave pred r. 1918, s. 175.

²⁵ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 993.

²⁶ Jozef Kopáči bol od roku 1838 ostrihomským arcibiskupom a prímasom.

²⁷ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 993.

vysvetľuje historické súvislosti a dôvody prenesenia Ostrihomského arcibiskupstva do Trnavy.

Tamaškovič mal po vydaní spomínanej básne nemalé problémy. Bol obvinený dvoma trnavskými maďarónmi, trnavskými úradníkmi Jozefom Csásarom a Jánom Pavlovičom, z buričstva.²⁸ Nepríjemným spôsobom sa mu vyhrážali, že pôjde pred súd. Dôvodom, prečo bola báseň trňom v oku maďarónom, bolo, že bola písaná po slovensky, oslavovala Slovákov a tiež sa im nepáčilo jeho vyjadrenie v básni: „Wyjasni čelo Trnavo, Welká slovákov oslavo“. Tamaškovič rozdával básne po celom meste, a preto mu ich Csásar a Pavlovič chceli zhabať a scenzurovať. Báseň však bola vydaná v náklade päťsto kusov a aby Tamaškovič nemal komplikácie, tristo výtlačkov priniesol na radnicu, aby si s nimi mohli „robiť čo chcú“, dvesto výtlačkov si však ponechal.²⁹ Napriek tomu však bol obžalovaný a musel sa obhajovať. Počas pojednávania vravel o tom, že Slovania tu boli skôr ako Maďari a práve oni nechali pokrstiť túto zem. Na výsluchu mal dišputu s Pavlovičom, na ktorej zaznela po prvýkrát jeho neskoršia prezývka „Svatopluk“. Pavlovičovo označenie Tamaškoviča ako Svatopluka však bolo myslené hanlivo. Výsledkom procesu bolo zhabanie výtlačkov básne na oslavu vybudovania kapituly v Trnave,³⁰ Tamaškovič sa však napriek tomu svojej práce pre národ nevzdal.

Nemalé problémy mal aj v roku 1846, keď mu do domu vtrhli štyria rehoľní bratia a horliví maďaróni, ktorí ho „chytili pod krk“. Z tohto zovretia sa však dostal a jednému z útočníkov, Jozefovi Hercegoví, rozbil mažiarom hlavu.³¹ Jeho manželka Mária sa tiež nenechala napadnúť a spacifikovala úderom Šándora Kulčára. Po neúspechu sa útočníci z jeho domu vytratilí, no pre „maďarónstvo“ zostali bez trestu.³²

Veľkú pozornosť tiež venoval otázke slovenského jazyka, v ktorom písal viaceré zo svojich básní. Spočiatku bol Tamaškovič prívržencom bernolákovcov, čo môžeme vidieť na príklade jeho oslavnej básne na Jána Hollého. Postupne sa však priklonil k štúrovskému hnutiu, aj keď nepísal básne podľa ich slovenčiny. Jeho diela sú totiž písané väčšinou regionálnym jazykom, v ktorom vyrastal. Tamaškovič sa však napriek tomu stal prívržencom hnutia Ľudovíta Štúra a s jeho predstaviteľmi mal čulé kontakty. Zúčastnil sa na rôznych akciách organizovaných práve touto generáciou národovcov. Za zmienku stojí najmä jeho účasť na štvrtej čachtickej sednici spolku *Tatrín* v Čachticiach v roku 1847.³³ Na oslavu zasadania zložil báseň *Pred Tatrínskym zasednutím, o činnosti a púvode Slovákov*.³⁴ Báseň je oslavou Slovákov a vôbec všetkých Slovanov. Slováci sú podľa Tamaškoviča potomkovia slávnych kráľov a „mudrcov“, na čo majú byť ako národ patrične hrdí a o slovenčine doslova píše, že je „Veľký slovanský strom“. Zmienky o slovenskom jazyku a jeho vyzdvihovanie boli pravdepodobne na počesť toho,

²⁸ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

²⁹ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

³⁰ *Letopis Matice Slovenskej*, roč. 9, 1872, zväzok 1, s. 110.

³¹ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

³² LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

³³ ŠIMONČIČ, Jozef. Trnavský Svätopluk – Martin Branislav Tamaškovič, s. 258.

³⁴ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

že na sednici malo prísť k jazykovým a pravopisným úpravám štúrovskej slovenčiny. Pripomínal, že slovenský jazyk bol neraz hanobený od iných národností, a to hlavne od Nemcov a Maďarov, keď uviedol: „Ale ji kvetini mnohý strhali přeč.“³⁵ Badať tu narážky aj na maďarizáciu a pomadžarčovanie, básňou podnecoval k tomu, aby všetci Slovania spolupracovali.

To sa už však blížilo revolučné obdobie, ktoré významne zasiahlo aj Tamaškoviča. V týchto nepokojných časoch sa v Trnave konali voľby do mestského zastupiteľstva, v ktorých bol Tamaškovič zvolený za jeho člena a vo voľbách získal 237 hlasov. Maďaróni sa mu vyhrážali, dokonca bol fyzicky napadnutý a vyrabovali mu dom. Za podpory gardy mu tiež pohrozili výhražným listom, v ktorom stálo, že mu zlámu nohy, a ľuďom, ktorí ho volili, odtnú hlavy.³⁶ Po týchto represáliách bol nakoniec obvinený z panslavizmu, čomu do značnej miery napomohlo aj naliehanie maďarónov a košútovcov. V roku 1848 mal tiež bohatú korešpondenciu s národnými dejateľmi, no všetky listy musel kvôli vyšetrovaniu spáliť.³⁷ Vyšetrovanie viedol komisár Kazimír Tarnóczy, v procese s Tamaškovičom proti nemu vypovedalo pred súdom tridsaťdva ľudí. Obvineniam sa nakoniec ubránil, no napádanie trnavskými maďarónmi neustalo. Jedným z dôvodov jeho prepustenia bolo, že u neho nenašli dvesto výtlačkov Hurbanovho *Bratja Slováci*, ktoré mal podľa svedectiev vlastniť.³⁸

Trnava sa počas jesene 1848 angažovala v revolučných udalostiach. V tomto období bol Martin Tamaškovič, aj keď neustále napádaný maďarónmi, nesmierne aktívny. Napísal báseň *W časoch Hurbanového povstáňa roku 1848*, ktorú po Trnave recitoval a písanú rozdával „verným“ Slovákom.³⁹ Vyzýval ich, aby sa pridali k Hurbanovi a bojovali po jeho boku: „Do boja Slováci, za náš národ stojme. S Hurbanom, a s vojskom vjednotu sa spojme.“ Hurbana v básni ospevoval ako udatného bojovníka. V októbri po vzniku Vlastibraného výboru, keď si Košút uzurpoval moc, napísal báseň *Kosuth s odbojňici Trún podvrátiť táhňe*, v ktorej mu odkázal, že ako zradca nebude nikdy kráľom a že chyboval, keď nechal Slovákov vešať na šibenice a nútil ich, aby bojovali proti cisárovi.⁴⁰ Ďalej mu v básni vyčítal, že na sneme dal slobodu iba Maďarom a nemyslel na ostatné národnosti. Predpovedal, že onedlho bude musieť Košút utiecť, aby si vôbec zachránil život. V básni tiež uvádza, že raz sa Slováci postavia proti Maďarom a „polámu im nohy“ a na Košúta

³⁵ Kvetiny myslel plody stromu, ktorý stotožnil so slovenčinou.

³⁶ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

³⁷ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

³⁸ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284. Časť jeho obrannej reči je tu zachytená nasledovne: „Preveľkomožný Pane Kráľovský Komisár, títo všetci proti mne svedčiaci Páni sú tu preto proti mne, že som ja Slovákom, a skrze to nemajú mať právo proti mne lebo kto ma nechce Slovákom mať, ten nech drží právo s Pánom Bohom, prečo mňa Slovákom stvoril.“ Archívny prameň ďalej pokračuje: „... a tak sa Tamaškovič s pomocou svojou od neho daným vtípom šťastne od zlého vyslobodil, lebo ani provolanie od povstania Hurbanovského, to jest ‚Bratia Slováci‘ z ktorého 200 výtiskov bol dostal, a ani toto níže vypísané uňho nenašli, a jeho protivní maďaróni skrze jeho opatnosť prekázat nemohli.“

³⁹ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

⁴⁰ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

doslova píše: „Košuthe! maďarskich bláznú pišny ptáku.“⁴¹ Podľa Tamaškoviča systém vytvorený Košútom padne najneskôr do jedného roka, v čom sa nemýlil.⁴² V tomto duchu tiež napísal ironicky myslenú báseň *Péseň Ze stanoviska maďarského*, v ktorej „oslavuje“ Maďarov, a neskôr tieto tvrdenia vyvracia v ďalšej básni s názvom *Odpoveď ale zas na to, ze stanoviska Slovenského*.⁴³ Pozitívne vnímal vpád cisárskych vojsk do Uhorska na konci roka. Na počesť vojsk napísal *W časoh Windishgraetzového stúpeňá do Uherskej krajiny w mesaci prosinci 1848*.⁴⁴ Vidieť na nej obrovskú radosť Tamaškoviča z toho, že uhorská armáda bude cisárskou čoskoro porazená.⁴⁵ Naznačoval, aby Slováci nepúšťali do úradov Maďarov a vyzdvihoval za prácu pre slovenský ľud Štúra, Hurbana a Hodžu. Po decembrovom obsadení Trnavy generálom Baltazárom Šimuničom začal s agitáciou, aby sa ľudia pridávali do cisárskej armády. V básni *Péseň k werbunku na cisársku stránku po zaujaťú mesta Trnavi od Košúthskej zberbi*, Tamaškovič Trnavčanov dokonca nabáda, aby šli bojovať za nového panovníka.

Tamaškovičova aktivita neutíchala ani s vyostrením vojnových konfliktov. Po príchode cisárskych vojsk do Trnavy mohol svoju prácu zintenzívniť. Z obdobia prelomu rokov 1848/1849 pochádza *Báseň, neb péseň, o posúdení samich seba*, s podtitulom *Tež jakú míru mame vratit tym, čo nam zlé požičávajú*.⁴⁶ Prezentoval v nej myšlienku zjednotenia Slovákov v boji proti maďarskej armáde. Vyslovil sa za to, aby bol Košút zahnaný do Debrecína: „Ale šelmi zahnat dole k Debreczínu.“ V básni sa opäť stretávame s chválospevom na Hurbana, o ktorom Tamaškovič píše, že bez neho by sme boli pobití. V Trnave však v tomto období stále vládol maďarónsky duch, čoho dôkazom bolo, že vo februári 1849 bol opäť napádaný miestnymi maďarónmi. Zámienkou bolo, že sa v sprievode Tamaškoviča objavil istý šesťročný chlapec, ktorý od „trnavského Svatopluka“ chcel, aby mu kúpil drevenú šabl'u. Tamaškovič mu ju kúpil, no keď sa chlapca spýtali, na čo mu je, odvetil, že na stínanie maďarských hláv.⁴⁷ Tamaškoviča krátko nato odvieďli na radnicu, no pravdepodobne bol hneď prepustený, pretože inej zmienky o tomto incidente nenachádzame. Situácia v meste sa však nevyvíjala priaznivo a slovenskí vlastenci boli nespokojní, pretože po obsadení mesta cisárskou armádou úrady

⁴¹ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

⁴² Úryvok z básne:

„Stvoriš Republiku a prinde do saku
Kosuthe! pišnych Maďarov veliky proroku
Tva hundzvutska Republika, zhyne ťi do roku.“

⁴³ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

⁴⁴ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

⁴⁵ Úryvok z básne:

„Jestli sa Košútista do úradu vtlačí
Slovák nech ho smele jak zbojníka mláci
Hurban, Štúr a Hodža sú hodny úradu
Lebo za Slovénsku bojujú slobodu.“

⁴⁶ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

⁴⁷ RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie roku 1848 – 49. Diel 3. Zimná výprava. Časť 1. Dejiny*. Bratislava : Slovenská akadémia vied, 1956, s. 296.

zastávali opäť Maďari a maďaróni.⁴⁸ Počas ohlásenia príchodu Rusov Tamaškovič napísal *Hlas verējny k Slovákom*, vo svojom verejnom príhovore odrádzal Slovákov od Košúta a požaduje, aby sa pridali k cisárovi.⁴⁹ Privítal príchod Rusov, ale podotkol, že by ich nebolo treba, keby sa Slováci vo väčšom počte postavili za Štúra, Hurbana a Hodžu a šli s nimi bojovať. Vyzdvihol snahy Srbov a Chorvátov, ktorí na rozdiel od nás bojovali úspešne bez nejakej väčšej pomoci. Vo svojom príhovore podotkol, že ľud by nemal veriť maďarským klamstvám, v ktorých stálo, že Hurban bojuje za evanjelickú vieru a nie za národ.⁵⁰ Trnava a jej okolie však boli silne katolícke a po takejto propagande od maďarónov a vrchnosti sa katolíci k dobrovoľníkom nepridávali. Obdobná situácia bola na väčšine územia, kde žili prevažne katolíci. Nabádal, aby sme Maďarov neľutovali, pretože oni tak nikdy neučinili, ba čo viac, vykorisťovali nás.

Po zimnej výprave nasledoval pokus národovcov o sformovanie nového dobrovoľníckeho zboru. V máji predostreli vo Viedni prosbopis, ale z požiadaviek, ktoré obsahoval, sa splnilo len zriadenie slovenského zboru, vydanie *Slovenských novín* (pod taktovkou Daniela Licharda a Andreja Radlinského) a vymenovanie nestranného hlavného komisára pre Uhorsko.⁵¹ Situácia v krajine sa vyostrovala, 14. apríla 1849 vyhlásil Košút v Debrecíne detronizáciu Habsburgovcov a nezávislosť Uhorska, čo viedlo k ruskej intervencii do Uhorska. Tamaškovič napriek prenasledovaniu ruské vojsko 31. mája vrelo privítal a pri príležitosti ich vstupu do Trnavy napísal báseň *Uctive priwitáni Rusow od wernich Slowákok k cisaru pánu pri prichodu do mesta Trnawi*, ktorú vydal tlačou a rozdával v meste a v ktorej volal na slávu Františkovi Jozefovi I. a ruskému cárovi. Od spoločného rakúsko-ruského ťaženia očakával rýchly koniec vojny.⁵² V neľahkej situácii uhorská vláda prisľúbila národom ústupky, aby si ich získala na svoju stranu. Ruská a rakúska armáda rýchlo postupovali cez Uhorsko. Slovenský dobrovoľnícky zbor sa zapojil do vojny až v auguste a do priamych bojov už nezasiahol. Ku kapitulácii maďarskej armády došlo 13. augusta 1849 pri Világoši a boje sa ukončili.

V Trnave vítal Tamaškovič pád Košútovej vlády básňou *Péseň vernych Slovákov po spadnutí madarskej vlady*, v ktorej ďakuje Bohu, že krajinu zbavil Košúta a jeho vlády. Udalosti nabrali spád už zakrátko, v septembri, kedy po porážke revolúcie vznikali na Slovensku snahy o oddelenie Slovenska od Uhorska. Hodža sa vybral do Viedne, ministerstvo pripustilo možnosť oddelenia Slovenska, ale za podmienky, že sa za túto požiadavku prihlási slovenský ľud.⁵³ Začalo sa s agitáciou slovenských národovcov.

⁴⁸ RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie roku 1848 – 49. Diel 3. Zimná výprava. Časť 3. Dokumenty*. Bratislava : Slovenská akadémia vied, 1958, s. 56-58.

⁴⁹ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

⁵⁰ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

⁵¹ PODOLAN, Peter – VIRŠINSKÁ, Miriam. *Dejiny Slovenska III*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2014, s. 205.

⁵² Archív knižnice Spolku svätého Vojtecha, Trnava, HR 403. *Uctive priwitáni Rusow od wernich Slowákok k cisaru pánu pri prichodu do mesta Trnawi*.

⁵³ RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie roku 1848 – 49. Diel 4. Letná výprava. Časť 1. Dejiny*. Bratislava : Slovenská akadémia vied, 1963, s. 268.

V deputáciách, ktoré mali predostrieť túžbu miest po oddelení, nemali byť kňazi a inteligencia. Zúčastnení mali byť mešťania a sedliaci, aby boli požiadavky „túžbou ľudu“.⁵⁴ Agitovalo sa na mnohých miestach Slovenska a medzi agitátormi, samozrejme, nechýbal ani Martin Tamaškovič, ktorý po Trnave rečnil svoj prejav s názvom *Povolánjé na všeobecné vislanstvo slovenské k cisáru panu, i k Ministérium, keď spomínka bola o odtrhnutí Slovénka od Maďarov*.⁵⁵ Súhlasil a vital požiadavku odtrhnutia Slovenska: „... jestli chceme aby naše Slovensko bolo od Maďarów odtrhnuté, a za samostatnu korunni zem vyhlásené ... tak mosíme utíkat k jeho jasnosti novovyvolenemu cisáru panu... a takto mosime jak v mestach tak i mestečkach, i w dedinách na niekoľko tisíc ze svima menami, treba aj pod obecnima pečátkami podpísat, ba aj každá obec, najmenej dvoch ze seba wivolit, a vyslat, a tak pohromade jedno početné vyslanectvo pojdemo do Vjedne k jeho Cisarskej jasnosti.“⁵⁶ Počas agitácií sa v Trnave zastavili František Novotný, Juraj Sedláček a Ondrej Štefka, ktorí šli z Bratislavy zo súdu, kde boli ako svedkovia. Boli navštíviť Tamaškoviča, ktorý ich urgoval, aby čo najrýchlejšie vydali prosbopis.⁵⁷ Petície však boli zo strany úradníkov blokované, čo sťažovalo ich prácu. Do Viedne prišla 10. októbra 1849 deputácia v počte približne sto vyslancov a spoločne podali petíciu. V deputácii sa zúčastnil aj Martin Tamaškovič, ktorého si členovia vyvolili ako rečníka u bána Jelačiča.⁵⁸ Ten vyjadril sympatie so slovenskými požiadavkami: „Jak som vytiahol moju šablu z pošvy, vytiahol som ju za rovnoprávnosť všetkých Rakúskych národov...“⁵⁹ Deputácia si ho tiež zvolila za rečníka aj u ministerského predsedu Félixu Schwarzenberga, no nevybojovali, čo žiadali, keďže starokonzervatívci intrigovali proti Slovákom a vláda požiadavky neuznala.⁶⁰

Z tohto revolučného obdobia vyzdvihuje Tamaškovič niektorých verných slovenských trnavských mešťanov, medzi ktorých patrili Ján Sadloň, Martin Capkovič, Jozef Vašek, Jozef Hájiček.⁶¹ Tiež vyzdvihuje kanonika Štefana Nemečkaia, ktorý však na zásah prímasa musel prestať verejne podporovať Slovákov.⁶² Z kňazov v tomto období spomína aj Štefana Ručku, ktorý vo svojich kázňach podotýkal, že Slováci tu boli pred Maďarmi a vyzdvihoval význam Cyrila a Metoda.⁶³ Ručka v neprajnej dobe pre Slovákov musel z Trnavy odísť, pretože by mu hrozil trest. Okrem kňazov podporovali národné požiadavky v meste aj učitelia, medzi ktorých patrili Pavol Novák či profesor Lukáč. Osobné miesto však dáva aj dvom významným národovcom, Jánovi Palárikovi a Jozefovi Karolovi Viktorinovi.

⁵⁴ RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie roku 1848 – 49. Diel 4. Letná výprava. Časť 1. Dejiny*, s. 269-270.

⁵⁵ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

⁵⁶ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

⁵⁷ RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie roku 1848 – 49. Diel 4. Letná výprava. Časť 1. Dejiny*, s. 273.

⁵⁸ Josip (Jozef) Jelačič bol generál a medzi rokmi 1848 až 1859 chorvátsky bán, zástanca Viedne a jej politiky, v revolučných rokoch významne prispel k potlačeniu povstania v Uhorsku.

⁵⁹ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

⁶⁰ PODOLAN, Peter – VIRŠINSKÁ, Miriam. *Dejiny Slovenska III*, s. 210.

⁶¹ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

⁶² LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

⁶³ Štefan Ručka bol autor prvých po slovensky písaných dejín Trnavy z roku 1868.

Po revolúcii bola Tamaškovičovi udelená zlatá medaila za občianske zásluhy, na ktorú bol právom hrdý. Udelená mu bola počas občianskych slávností v roku 1849 a vzbudila veľkú pozornosť.⁶⁴ Pri jej odovzdávaní mal príhovor, v ktorom medailu s veľkou radosťou prijal.⁶⁵ Odsúdil tých, ktorí počas revolúcie stáli proti cisárovi, a naopak pochválil niektorých členov trnavského magistrátu, ktorí v nepokojnej dobe tajne podporovali trón. Cisárovi sa poďakoval listom, v ktorom píše o svojej vernosti k trónu sa o tom, ako veľmi je poctený, že ho panovník vyznamenal. V reči tiež spomenul, že bol vychovaný k láske k trónu, ktorá sa prehĺbila, keď bol ako mlynársky tovariš v Holíči, kam zavítal na návštevu František I.⁶⁶ Tamaškovič vtedy mlel múku, z ktorej sa vyrábali pokrmy pre panovníka, na čo nikdy nezabudol. Pre cisára Františka Jozefa I. a jeho rodinu napísal viacero básní. V roku 1862 napísal Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi list, v ktorom mu gratuluje k medaile za zásluhy a konštatuje, že mala prísť už skôr.⁶⁷ Opisuje mu nespravodlivosť, keď dvaja trnavskí mešťania, a to konkrétne Pitrašovci (Petrašovci), boli tiež dekorovaní. Po mene však spomenul iba Kristiána, ktorého opisuje ako horlivého maďaróna, ktorý svoje vyznamenanie zo strachu nenosí.

Obdobie päťdesiatych rokov sa pre Tamaškoviča nieslo v pokojnejšom duchu, bez väčších útokov od trnavských maďarónov. To všetko krátko po tom, ako bola v marci 1849 vydaná Oktrojovaná ústava, ktorá prehlbovala absolutizmus a miesto ministra vnútra získal Alexander Bach.⁶⁸ Nastala atmosféra strachu podporovaná políciou, cenzúrou a ďalšími tvrdými opatreniami. Absolutizmus bol definitívne nastolený silvestrovskými patentmi z roku 1851, čo viedlo k centralizácii a germanizácii. Tamaškovičovi sa nepáčilo, že maďarčinu vystriedala nemčina a vyjadril sa: „... wsecko nase namahanie snimi zrucane a nastal bachizmus germanicky...“⁶⁹

Jeho národovecká angažovanosť však neutíchla ani po revolučných rokoch. Už v roku 1854 stál na čele deputácie k uhorskému prímasovi Scitovskému.⁷⁰ Maďaróni v Trnave však v tomto čase už v toľkej miere neútočili na Tamaškoviča a keď už, tak tajne po nociach ničili jeho príbytok. Viedol dvanásťčlennú deputáciu, ktorá šla za Scitovským s prosbou vyriešiť náboženské krivdy páchané na Slovákoch. Pri návšteve prímasa bol Tamaškovič obžalovaný od prepošta Juraja Schnella a trnavského magistrátu a intrigáni chceli zabrániť tomu, aby deputácia uspela.⁷¹ Tamaškovič sa bránil a kvetnatou rečou prímasa zaujal. Ján Scitovský, ohúrený jeho zápalom, odpovedal: „Pravdu uznať musím,

⁶⁴ RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie roku 1848 – 49. Diel 4. Letná výprava. Časť 1. Dejiny*, s. 495.

⁶⁵ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

⁶⁶ LA SNK, f. VI Archív Slovenského národného múzea – M 51 – M 120 (prevzatý fond) (ďalej len Fondy M 51 – 120), signatúra: M 106 A1 – 15.

⁶⁷ LA SNK, f. Osobné fondy, signatúra: 32 F 55.

⁶⁸ Alexander Bach bol advokát a vôbec prvý nešľachtic vo funkcii ministra. V revolúcii boli jeho názory namierené ostro proti Viedni, no po skončení revolúcie obrátil svoje myslenie o stoosemdesiat stupňov a stal sa nástrojom absolutizmu.

⁶⁹ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

⁷⁰ *Letopis Matice Slovenskej*, roč. 9, 1872, zväzok 1, s. 112.

⁷¹ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

že som nemal šťastie s takým človekom 12 rokov hovoriť.“⁷² Scitovského si Tamaškovič nadôvažok veľmi vážil a zložil mu báseň *City vďecnosti Ján Scitovskému*. Okrem nej prímasovi zložil ešte dve básne a príhovor k jeho odchodu z mesta.⁷³

Tamaškovičovo národné smerovanie bolo dozaista ovplyvnené aj kontaktmi s mnohými národne orientovanými Slovákami, s ktorými sa neraz stretával vo svojom hostinci. Miestom národného života v Trnave v devätnástom storočí bol nepochybne hostinec, ktorého bol majiteľom. Zo ziskov z hostinca mal Tamaškovič nemalé imanie a mohol finančne podporovať národné spolky, inštitúcie a periodiká. Vo svojom životopise nám Pavol Mudroň priniesol stretnutie s trnavským Svatoplukom a opísal jeho hostinec.⁷⁴ Počas štúdií na právnickej akadémii v Bratislave sa Mudroň chcel osobne zúčastniť na odhalení pamätníka venovanému Jánovi Hollému na Dobrej Vode. Pôvodne mal ísť na túto slávnosť s bratom Michalom, no ten pre školské povinnosti nemohol vycestovať. Z Bratislavy na Dobrú Vodu šiel cez Trnavu. V meste chcel navštíviť práve Martina Tamaškoviča, no podľa jeho slov mu nik nevedel povedať, kto to je. Zistil, kde býva až potom, keď sa Trnavčania dovätípili, že to bude asi trnavský Svatopluk.⁷⁵ Až potom mu už každý v meste vedel povedať, kde Tamaškoviča nájde. Mudroň vo svojom životopise pokračuje v opise hostinca. Sprvu sa čudoval, prečo všetci v Trnave poznajú Tamaškoviča len pod prezývkou Svatopluk. Podľa vlastných slov to pochopil, keď prišiel pod bránu hostinca. Zvnútra na dverách mal mnoho obrazov, no jeden bol nad všetky a to obraz veľkomoravského panovníka Svätopluka. Tento obraz obsahoval nápis v latinčine: „Vera effigies regis Svatoplugi.“⁷⁶ Na Tamaškoviča spomínal ako na veľmi majetného trnavského mešťana. Nezabudol pripomenúť, že z návštevy hostinca mal dobrý dojem, pretože už pri vstupe na dvore bolo všetko čisté a vnútrajšok bol tiež čistý a poupratovaný. Zaujímavosťou je, že v každej izbe bola nad stolom tabuľka, ktorá bola písaná vo veršoch a stálo v nej, ako sa majú návštevníci správať. Mudroň spomína, že tam boli písané rôzne pravidlá. Zaujalo ho najmä jedno, a to, že keď nemá človek peniaze, aby v krčme nepil. Ďalším Tamaškovičovým pravidlom bolo, že hostia nemôžu v izbách používať kachle, lebo je z toho iba dym a zápach.⁷⁷

Tamaškovič býval na poschodí svojho hostinca. Mudroňa pozval do svojej izby a rozprával mu mnohé príhody. Jeho izba bola tiež príkladne čistá. Tamaškovič bol totiž veľmi citlivý na čistotu. Keď niekto stúpil na naleštenú dlážku a nie na koberec, hneď bol

⁷² LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

⁷³ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

⁷⁴ Pavol Mudroň bol významný slovenský národný dejateľ, politik, právnik a stál pri založení Matice slovenskej. Stal sa zapisovateľom memorandového zhromaždenia, inicioval založenie Spolku slovenskej omladiny, vydával *Národné noviny*. Mudroň bol právnikom a neraz obhajoval slovenských roľníkov v majetkových sporoch. Zainteresovaný bol aj ako obhajca slovenských činiteľov v súdnych sporoch o majetok Matice slovenskej. Po smrti Viliama Paulinyho-Tótha v roku 1877 sa stal predsedom Slovenskej národnej strany. Mudroňovou základnou politickou myšlienkou bola idea slovanskej vzájomnosti, čo znamenalo orientáciu na Rusko a spoluprácu s nemaďarskými národmi v Uhorsku. Zomrel v roku 1914 a pochovaný je v Martine.

⁷⁵ *Slovenské pohľady*, roč. 35, 1915, č. 2, s. 67.

⁷⁶ Preklad nápisu je Pravdivý obraz kráľa Svätopluka.

⁷⁷ *Slovenské pohľady*, roč. 35, 1915, č. 2, s. 67.

upozornený, že mu ju špiní a „ľahšie mu je vyprašiť koberec“.⁷⁸ Pri návšteve aj samotný Mudroň nesmel chodiť po dlážke. Spomína však na neho najmä ako na vynikajúceho národovca.⁷⁹ V izbe mu domáci pán rozprával o svojich zásluhách v revolúcii, o tom, ako stál pri kráľovi a ako bol dekorovaný. Na stenách mu viseli rôzne slovenské obrazy. Nejednen z nich sa neskôr stal aj majetkom Matice. Brat Pavla Mudroňa Michal viedol po smrti tohto významného národovca proces dedičského konania. Veľkú časť svojho majetku, ku ktorému prináležal aj jeho portrét, odkázal Matici slovenskej. Pavol Mudroň v deň svojej návštevy v hostinci nespal. Večer odišiel na Dobrú Vodu, aby sa zúčastnil na odhalení pamätníka na poctu Jána Hollého.

Jána Hollého, významného bernolákovca, si Tamaškovič ctil natoľko, že mu ešte počas jeho života zložil báseň, ktorá bola uverejnená 8. mája 1846 v *Orle tatranskom*. V periodiku nebolo uverejnené celé znenie básne, ale iba časť. Celú pieseň nájdeme uloženú v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice. Tamaškovič vo svojej básni *Na Jána Hollého* načrtoľ, že to bol práve on, kto v ňom vzbudil národné povedomie a bol jeho inšpiráciou v boji za našu identitu.⁸⁰ Vyjadril sa, aby sme čítali jeho diela, keď chceme, aby sme sa národne uvedomili. Báseň sa nesie okrem velebenia Hollého aj v duchu chvály na Slovákov a Slovanov. Tamaškovič agitoval, aby sme používali náš jazyk, pretože potom nezaničme jeho meno, čiže Slováci pretrvajú: „Dokál po slovenskí Slovák spívať budú. Jeho meno nikdy, nikdy nezahije.“⁸¹ Smrť Jána Hollého Tamaškoviča nemilo zasiahla. So smútkom konštatoval, že 14. apríla zosnul náš veľký básnik: „Ján Holly usnul v pánu v Dobrej-Voďe dne 14. dubňa 1849-ho roku. Sláva duchu jeho a odpočinuti lehké telu.“⁸² Tamaškovič sa tiež zúčastnil na odhalení pamätníka Jána Hollého a pri tejto príležitosti zložil *Báseň ze stránki méj pri odhaleňi pomníka Jána Hollého dne 11. kvetna 1854. Která pri utešeném dni s velkú, a prvú na Slovensku pamatnú slávnostú sa vykonalo*, ktorú na odhalení predniesol.⁸³ Odhalenie bolo možné azda i preto, že po svadbe Františka Jozefa I. s Alžbetou Wittelschbachovou sa atmosféra v krajine uvoľnila a panovník k 1. máju 1854 zrušil výnimočný stav.⁸⁴ Naši národovci využili novú situáciu a na 11. mája 1854 zorganizovali práve slávnostné odhalenie pamätníka Jánovi Hollému. Zbierka na pomník sa konala pod taktovkou Jozefa Viktorina a Jána Palárika. Pri prejave

⁷⁸ *Slovenské pohľady*, roč. 35, 1915, č. 2, s. 67.

⁷⁹ Mudroň svoj životopis písal po smrti Martina Tamaškoviča. Pri návšteve Trnavy mal necelých dvadsať rokov a Tamaškovič mal už po päťdesiatke. Napísaný bol v roku 1900, čiže dvadsaťsedem rokov po Tamaškovičovej smrti. Uverejnený bol v *Slovenských pohľadoch* v roku 1915.

⁸⁰ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

Úryvok z básne:

„Holly, mily Holly! Slovakow rodina
Tvá láska k národu mnohych nás vzbudila
Wzbudila nás mnohych a i porád budú.“

⁸¹ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

⁸² LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

⁸³ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

⁸⁴ KÓNYA, Peter – MRVA, Ivan. Vzostup a pád v dlhom 19. storočí. In KÓNYA, Peter (ed.). *Dejiny Uhorska*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2013, s. 592.

Tamaškovič nezabudol podotknúť, že keby sme neboli natoľko utláčaní, aj pamätník by bol väčší. Celá báseň, respektíve prejav, sa niesla v oslavnom duchu na Hollého, pretože Tamaškovič bol, ako už bolo spomenuté, jeho veľkým ctiteľom a obdivovateľom. V roku 1859 písal Tamaškovič Jozefovi Karolovi Viktorinovi, že od neho obdržal 11 obrazov Jána Hollého, ktoré mali spolu s pánmi Františkom Schmidtom a Antonom Hlúškom rozširovať po trnavských školách.⁸⁵ Tamaškovič sa však Viktorinovi pošťožoval, že sú s tým problémy, najmä pre odpor maďarónov a nedostatok peňazí u ľudí. Spomenul, že z týchto dôvodov ešte nemôže poslať za obrazy peniaze.

Matičné obdobie

Pre vnútorné, ako aj zahraničné problémy v roku 1859 padol neoabsolutizmus a odvolaní boli mnohí jeho predstavitelia na čele s ministrom vnútra Alexandrom Bachom. V roku 1860 vydal panovník Októbrový diplom, čo znamenalo definitívne zrieknutie sa absolutizmu, no na druhej strane bola nemčina na úradoch nahradená maďarčinou.⁸⁶ Významným národno-emancipačným počínom v šesťdesiatych rokoch devätnásteho storočia bolo Memorandum národa slovenského. *Pešťbudínske vedomosti* vydali v máji 1861 pozvánku na zhromaždenie do Turčianskeho Svätého Martina.⁸⁷ Konalo sa 6. a 7. júna a ustanovili sa na ňom mnohé požiadavky, z ktorých hlavný bod bolo vytvorenie Hornouhorskeho slovenskeho okolia.⁸⁸ Požiadavky boli schválené a vyhlásené pred päťtisícovým davom. Priamymi účastníkmi boli národovci, ktorí pôsobili už počas revolúcie v rokoch 1848 až 1849. Memorandum národa slovenskeho sa slovenskí národovci usilovali riešiť slovenskú otázku na štátnej úrovni a predostreli koncepciu Hornouhorskeho slovenskeho okolia, resp. slovenskeho územia. Na Slovensku však v tom čase silneli protimemorandové akcie. Slovenská delegácia predostrela Memorandum uhorskému snemu, no neúspešne. Predseda uhorského parlamentu Koloman Tisza ich prijal ležérne oblečený a s fajkou v ruke.⁸⁹ To bolo z jeho strany výrazom jasného pohrdania deputáciou. Onedlho v auguste sa vzťahy medzi cisárom a snemom vyhrotili. František Jozef

⁸⁵ Archív knižnice Spolku svätého Vojtecha, Trnava, HR 3001 – Hadrián Radváni: Z korešpondencie Martina Tamaškoviča. František Schmidt a Anton Hlúšek boli učiteľia pôsobiaci v tomto období v Trnave.

⁸⁶ MRVA, Ivan – SEGEŠ, Vladimír. *Dejiny Uhorska a Slováci*. Bratislava : Perfekt, 2012, s. 293.

⁸⁷ *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 1, 1861, č. 18, úvodná strana.

⁸⁸ *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 1, 1861, č. 27, úvodná strana. V tomto čísle boli uverejnené požiadavky memoranda, medzi ktoré napríklad patrili:

„Aby bola osobnosť národa slovenskeho a vlastenskosť reči slovenskej zákonom pozitívnym a inauguračnými diplomami uznaná...“

„Aby bola uznaná osobnosť naša národná, v priestore tom ktorý ona jako súvislá nepretržená massa skutočne zaujíma pod menom slovenskeho Okolia so zaokrúhlením stolic podľa národnosti.“

„Aby práva národná a reči podľa zásady rovnosti medzi národami uhorskými vymerane byly.“

„Aby v Okolí slovenskom jedine a výlučne reč slovenská a bola žľabom tým, ktorým tok života verejného občianskeho, cirkevného a školskeho sa prúdiť má, tým cieľom aby pre Slovákov pri nastávajúcom zriadení krajiny a stolic Okolia slovenskeho jeden odvolávací súd a aspoň jeden smenkový súd so slovenskou rečou jako rečou úradnou utvorený bol...“

⁸⁹ VIRŠINSKÁ, Miriam. *Memorandum národa slovenskeho – 150. výročie*. Martin : Vydavateľstvo Maticy slovenskej, 2011, s. 37.

I. dal rozpustiť uhorský snem a národovci sa rozhodli predostrieť požiadavky priamo cisárovi. Po rozpustení snemu bola v decembri vyslaná osemčlenná deputácia do Viedne (Viedenské memorandum) na čele so Štefanom Moysesom.⁹⁰ Z požiadaviek sa dokázala naplniť len ich malá časť, no pre Slovákov významná: mohla sa zriadiť Matica slovenská a slovenské gymnázia.

Na udalosti v Turčianskom Svätom Martine reagoval aj Martin Tamaškovič. Memorandovému zhromaždeniu napísal a poslal pozdravný list s podpisom 24 slovenských vlastencov, ktorí chceli takto podporiť ich snahy.⁹¹ Jeho angažovanosť v tejto veci nezostala bez povšimnutia tunajších antimemorandistov a maďarónov a 8. júna podvečer napadli sfanatizovaní obyvatelia mesta nielen dom profesora Františka Schmidta, ale aj hostinec Martina Tamaškoviča.⁹² Oba domy boli drancované a značne zvonka aj zvnútra poškodené. *Pešťbudínske vedomosti* sa k tomuto incidentu postavili veľmi odmietavo: „Pravdali je, že hlas, reč a skutky človeka sú výrazom jeho ducha a vzdelanosti, tak vykonávatelia tohoto pre nich samých najväčšieho škandálu, musia byť šuminy všetkých surovcov, stojac v pochopoch mravnosti a práva desaťrázy pozadu za tým tragačiarom, ktorého tak radi za príklad nevzdelanosti slovenskej uvádzajú, barby priam sami vyšnúrované nohavice do číziem, budy alebo kanáskej formy haleny nosili. A že háveť ta neobmýšľala priam len surový žart stropiť, ale pod plášťom nočnej tmy trebárs aj vraždu spáchať, to sa dá súdiť ztadiť, že kamením dvoj funtovým a zlomkami tehál väčšími ako prehrstie znamenite prali jednému i druhému z horemenovaných mužov do oblokov, tak že tamten poslednejší takých kusov na 150 po chyžiach svojich nasbieral.“⁹³ Hrozné udalosti opísal Tamaškovič v básni *Pozor daj na seba Slováku! a počuj nečo i o Trnave*, v ktorej kriticky odsúdil konanie maďarónov a tiež v nej badať to, akú výraznú stopu toto vyčíňanie na ňom zanechalo.⁹⁴ Písal, že na útoku sa zúčastnili všetky vekové kategórie a boli prítomní tak svetskí, ako aj duchovní ľudia. Spomenul v nej však aj učiteľa českého pôvodu Františka Schmidta, ktorý si tiež od maďarónov vytrpel svoje. Schmidt v Trnave podporoval slovenské národné povedomie v žiakoch aj v ľude, no osudným sa mu stala podpora memoranda. Po útokoch z 8. júna bol pod neustálym tlakom maďarónov v Trnave, 3. októbra odišiel

⁹⁰ Viedenské memorandum bolo až do roku 1918 najprepracovanejším štátoprávnym programom Slovákov. Pre územie Slovenska (Okolia) bol požadovaný vlastný snem, zákonodarné a výkonné orgány.

⁹¹ *Letopis Matice Slovenskej*, roč. 9, 1872, zväzok 1, s. 112.

⁹² *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 1, 1861, č. 27, s. 2.

⁹³ *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 1, 1861, č. 27, s. 2. Nevzdelaný tragačiar je myslený Tamaškovič. V texte jeden i druhý sú myslení profesor Šmid a Martin Tamaškovič. Poslednejší, ktorý nazbieral 150 kusov črepín, je myslený Martin Tamaškovič a jeho hostinec.

⁹⁴ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

Úryvok z básne, reflektujúci Tamaškovičovú náladu po napadnutí:

„Jaké ti nakládal Maďar trpké pósty,
ve tmavém žalári bez vody a chleba,
trísňil ťa, vešal ťa neludská nezbeda
sebe chtel mať takú tyranskú slobodu
s kterou by všech jinich chtel poslat do hrobu.“

nadobro z mesta.⁹⁵ Na adresu maďarónov sa Tamaškovič vyjadril veľmi hanlivo: „Preto nech psom v zatku zhyne tá rodina, ktorá tak nezďárnych synú porodila.“ Niektorých vinníkov poznal osobne a v básni ich priamo menuje.⁹⁶ Do incidentu mal byť nepriamo zapojený Žigmund Szuppan, ostrihomský kanonik a riaditeľ gymnázia v Trnave, ktorý o chystanom útoku vedel, nebránil mu a v tichosti ho podporoval.⁹⁷

Na desiate výročie memoranda napísal *Písen k memorandu ke dnu 6 juni 1871 roku*, v ktorej ocenil snahy memoranda a prijal si, aby sme neboli otrokmi, ale aby Slováci aj Maďari žili v Uhorsku svorne a bez konfliktov.⁹⁸ Memorandové snahy vyústili do založenia Matice slovenskej, pri zrode ktorej stál aj Martin Tamaškovič a ktorú až do svojej smrti vrelo podporoval. *Pešťbudínske vedomosti* z 28. novembra 1861 napísali článok *Osudy Matice slovenskej*, v ktorom pospolitý ľud bližšie oboznámili s touto inštitúciou.⁹⁹ Dôležitým faktorom pre fungovanie celonárodnej inštitúcie bola široká členská základňa a dostatočné finančné prostriedky. Finančná stránka bola vôbec najdôležitejšou, na nej všetko stálo alebo padalo. Zorganizovala sa zbierka a dary a darcovia sa zverejňovali v *Pešťbudínskych vedomostiach*. Zbierku podporil aj Tamaškovič a v októbri 1862 prispel sumou dve zlaté.¹⁰⁰ V tom istom čísle tiež bolo uverejnené, že prispel sumou štyri zlaté na pomník Martina Hamuljaka.¹⁰¹ Zbierka na Maticu slovenskú pokračovala aj v roku 1863. Podľa jej stanov mali zakladajúci členovia prispieť sumou 100 zlatých. *Pešťbudínske vedomosti* v druhom čísle uverejnili, že Martin Tamaškovič prispel na Maticu práve touto sumou.¹⁰² Členovia mohli zaplatiť naraz alebo v splátkach, Tamaškovič však ako majetný človek nemal problém zaplatiť vyššiu sumu bez splácania. V 60. čísle tretieho ročníka noviny uverejnili, že do 28. júla bolo zozbieraných niečo cez 85 000 zlatých. Zbierka trvala aj po založení Matice. V auguste dostali príspevok 2 100 zlatých od Štefana Moyses, neskôr 1 000 zlatých ako milodar od panovníka Františka Jozefa I.¹⁰³

Matica slovenská mala dostatok členov a financií na to, aby mohla začať pracovať. V júli 1863 bola v *Pešťbudínskych vedomostiach* uverejnená správa o nadchádzajúcom zakladajúcom valnom zhromaždení, ktoré sa malo konať v Turčianskom Svätom Martine. Zhromaždenie sa konalo v roku tisícého výročia príchodu Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu. Tamaškovič pod vplyvom tohto výročia a blížiaceho sa zakladajúceho zhromaždenia napísal *Pripomínka Velehradu od všech Slovanov*.¹⁰⁴ Báseň je oslavou Veľkej Moravy ako aj cyrilo-metodskej misie, prednesená bola 5. júla v roku 1863 na sviatok sv. Cyrila a Metoda, no Tamaškovič píše, že ju prednášal už viackrát predtým.

⁹⁵ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

⁹⁶ V básni menoval niektorých vinníkov: Částek (Császtek), ktorý bol sekretár vikára, Borik a Pantočka.

⁹⁷ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

⁹⁸ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

⁹⁹ *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 1, 1861, č. 73, titulná strana.

¹⁰⁰ *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 2, 1862, č. 80.

¹⁰¹ Pomník bol postavený v Námestove v roku 1873 za pomoci Matice slovenskej.

¹⁰² *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 3, 1863, č. 2.

¹⁰³ *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 3, 1863, č. 70. Záznam o príspevku od panovníka je z 1. septembra roku 1863.

¹⁰⁴ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

Na zhromaždenie do Turčianskeho Svätého Martina, ktoré sa konalo 4. augusta 1863, sa zišlo vyše 5 000 ľudí z celého Slovenska aj zo zahraničia.¹⁰⁵ Medzi prítomnými bol aj Martin Tamaškovič, ktorý na zhromaždení rečnil a predniesol báseň na slávu Matice *Reč pri pripíjaní valného zhromaždená Spolku literárne slovenského pod menom Matica Slovenská*.¹⁰⁶ V príhovore hanil našich odrodilcov, ktorí priniesli iba „trápenie“ pre našu krajinu a spomínal na mnohých Slovákov, ktorí boli od maďarónov povešaní.¹⁰⁷ V príhovore vyzval Maďarov, aby nebrali za svojich maďarónov, ktorých stotožňuje s katmi Slovákov.¹⁰⁸ Pokračuje v podobnom duchu, keď ich označil za vinníkov sváru medzi národmi v krajine. Prízvukuje, aby Slováci nenechali svoju krajinu pretvoriť na „maďarskú krajinu“, no na druhej strane stále zostáva zástancom Uhorska. Nesnaží sa o odtrhnutie Slovenska, také tendencie sa objavili až v neskoršom období našich dejín. Tamaškovič bol tiež vždy verný trónu, čo dokazuje nespočetnými chválospevmi na cisára a jeho rodinu. V nadväznosti na krivdy páchané na našom ľude vidí svetlú budúcnosť práve v Matici slovenskej. Vyjadruje radosť, že vodcovia národa, medzi ktorých započítal i samého seba, sa dokázali spojiť v boji za národné ciele a vytvorili inštitúciu, ktorá nám podľa jeho slov prinesie v budúcnosti radosť: „Stym Matko slávi zaraduj sa s nami, my s tebou vodci národa, že nám po dlhej trápe nastáva skrz činnosť šťastná zas doba.“¹⁰⁹

Pri vzniku Matice mal Tamaškovič už skoro šesťdesiat rokov, čo mu však neubralo na radosť z jej vzniku a na eláne aktívne ju podporovať a pracovať pre ňu. Jeho reč na zhromaždení si však osobne nevypočul Štefan Moyses, čo bolo Tamaškovičovi ľúto. Prejav poslal Michalovi Chrástkovi, ktorý ho biskupovi osobne prečítal a ten mal z neho údajne obrovskú radosť.¹¹⁰ Toho istého dňa po zhromaždení predniesol ešte jeden príhovor *Piesen Slováka po valném Matičnem zhromážení*.¹¹¹ Báseň je oproti predchádzajúcemu príhovoru kratšia, no nesie sa celkovo v pozitívnejšom duchu. Vyjadruje názor, že naši národovci, prítomní na tejto významnej historickej udalosti, nás vyvedú z „otročstva

¹⁰⁵ ELIÁŠ, Michal. Udalosti pred vznikom Matice slovenskej. In WINKLER, Tomáš, ELIÁŠ, Michal (eds.). *Matica slovenská. Dejiny a prítomnosť*. Martin : Matica slovenská, 2003, s. 52.

¹⁰⁶ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

¹⁰⁷ Podobné slová prízvukoval aj v iných básňach, ktoré sa dotýkali problematiky revolúcie. Tamaškoviča, ako priameho účastníka revolučných udalostí (nezapojil sa do bojov, ale vyznamenal sa na občianskom poli), sa popravy hlboko dotkli. Tieto krivdy opísal v básňach venovaných Karolovi Holubymu a Viliamovi Šulekovi, ktorí boli v revolúcii popravení.

¹⁰⁸ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

Úryvok z príhovoru:

„Každý maďaron tedy bol katom, slovakov vešať bol mu špás
Na maďaróna mal by Maďar plut, ne ho za svého uznávať
Nech by sa podlák splodeny učil mudrosti poznavat
Lebo maďarón je Maďarovi k hambe, ne k šťastnej добрote.“

¹⁰⁹ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

¹¹⁰ LA SNK, f. Fondy M 51 – 120, signatúra: M 106 A1 – 15.

Michal Chrástek bol katolícky kňaz, literárny historik, bibliograf, redaktor, spolupracovník Štefana Moysesu a spoluzakladateľ Matice slovenskej.

¹¹¹ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

cudzincov“ a najmä to, že Slováci majú oslavovať vznik Matice a majú sa postaviť proti krivdám všade, kde môžu.

Tamaškovič sa osobne zúčastnil aj na druhom valnom zhromaždení Matice slovenskej. Udalosť bola naplánovaná na august 1864 do župného domu v Turčianskom Svätom Martine.¹¹² Na zasadnutí bolo vyše štyristo členov a riešili sa na ňom aj personálne otázky. Všetci prítomní sa vyslovili za Hattalovu reformu slovenčiny a začalo sa aj s vydavateľskou činnosťou. Martin Tamaškovič v júli pred zasadnutím obdržal list od Juraja Holčeka, ktorý bol národovcom a katolíckym kňazom, v tom čase pôsobiacim v Starom Háji (dnes Dolný Ohaj).¹¹³ V liste ho pozval na oslavu do svojej farnosti, ktorá sa mala udiť 7. augusta a privítal, že Tamaškovič s Jánom Palárikom, ktorý mu list osobne odovzdal, sa majú zúčastniť na zasadnutí. Holček požiadal Tamaškoviča, aby v jeho mene nechal pozdravovať Štefana Závodníka, Michala Chrásteka, ako aj Michala Miloslava Hodžu. Vtipne poznamenal, aby v Žiline pozotieral maďarské nápisy na uliciach a tiež mu odporučil, aby šiel v Žiline a Strečne na pivo, pretože je omnoho lepšie ako v minulom roku. Ďalej im radil, ako sa najrýchlejšie dostanú z Martina k nemu na faru, ktorá leží na južnom Slovensku. Tamaškovič pri príležitosti druhého valného zhromaždenia napísal *Reč pri druhém Matičném valném zhromaždení*.¹¹⁴ Kládol si rečnícku otázku, prečo je Slováci utláčaný. Dôvodom podľa neho bolo, že Slováci museli stále pracovať na poli a nemohli sa zaujímať o národné záležitosti, ďalší problém videl v tom, že na školách sa neučilo v slovenčine, ale v cudzom jazyku. Nedbalosť podľa neho bola tretím problémom, prečo sme boli utláčaní: nechali sme si zobrať to, čo sme mali. Príhovor ukončil slávou na Maticu a výzvou, aby sa Slováci proti útlaku bránili, pretože my sme „prvú dedičiu uhorskej krajiny“.¹¹⁵

Počas roku 1865 matičná angažovanosť Martina Tamaškoviča neutíchala, 17. mája mu bol adresovaný list od predsedníctva Matice so žiadosťou, aby sa stal matičným jednatelom v Trnave a okolí.¹¹⁶ Tamaškovičova odpoveď sa nezachovala, ale vie sa, že funkciu prijal, pretože v roku 1868 žiadal pre svoj chatrný zrak a zdravie o uvoľnenie z tejto pozície. Počas roku 1865 sa tiež zintenzívnila korešpondencia medzi ním a Karolom Kuzmánym. List adresovaný Kuzmánymu z 3. marca 1865 sa týkal žrebov, ktoré mal Tamaškovič na požiadanie Matice v Trnave predávať, no nepovedali mu, za akú cenu, preto žiadal Kuzmányho, aby mu to objasnil. Rozpredal sto žrebov a zárobok dvadsať zlatých poslal Matici.¹¹⁷ Kuzmánymu sa ospravedľoval, že nepíše úplne podľa spisovnej slovenčiny a tešilo ho, že nadviazali spolu korešpondenciu. V liste mu uviedol, že svoju knižnicu v závete odkazuje Matici, no dvesto kníh, medzi ktorými bol Jungmannov slovník, daruje Matici ešte za života. Žiadal Kuzmányho, aby pre poslané knihy nechal

¹¹² ELIÁŠ, Michal. Udalosti pred vznikom Matice slovenskej, s. 62.

¹¹³ LA SNK, f. Fondy M 51 – 120, signatúra: M 106 A1 – 15.

¹¹⁴ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

¹¹⁵ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

¹¹⁶ LA SNK, f. Fondy M 51 – 120, signatúra: M 106 A1 – 15.

¹¹⁷ Archív knižnice Spolku svätého Vojtecha, Trnava, HR 3001 – Hadrián Radváni: Z korešpondencie Martina Tamaškoviča.

vyrobiť nové police.¹¹⁸ Knihy mal v pláne priniesť na valné zhromaždenie Matice toho roku. Zasadanie sa konalo v novej Národnej svetlici. Kuzmányho odpoveď prišla 11. marca. Chválil ho za jeho národné povedomie a prial mu, aby jeho zdravie vydržalo čo najdlhšie.¹¹⁹ Ohľadom žrebov mu Kuzmány písal, že mu ešte nemôže odpovedať na jeho otázky, pretože je to v štádiu riešenia. Žiada Tamaškoviča, aby u pána Stanzela kúpil korene révy, jablk a hrušky, ktoré by mu poslal, že sa s ním neskôr finančne vysporiada. Matičná budova ešte nebola úplne dostavaná a tak 22. mája píše Matici, že svoje knihy zatiaľ nepošle. Obával sa, že by ich mohla poškodiť vlhkosť, tiež neboli postavené police, o ktoré žiadal. V apríli 1866 písal Kuzmány Tamaškovičovi opäť. V liste stojí, že pred pol rokom mu Tamaškovič poslal dvadsať zlatých na spomenuté police, no nenašiel nikoho, kto by ich postavil a v svetlici zatiaľ nemôže knihy skladovať.¹²⁰ Spomenuté peniaze mu Kuzmány zaslal naspäť s odporúčením, nech sa obráti na Michala Chrásteka do Banskej Bystrice, nech pošle knihy a peniaze na police jemu. Kuzmány tiež uviedol, že poslaný Tamaškovičov závet uloží v matičnom archíve.

Tamaškovič ako matičný jednatel' pre Trnavu zbieral peniaze od členov Matice v meste. V máji 1866 písal Tomášovi Červeňovi, pokladníkovi Matice, že posielala zozbierané peniaze a pridal aj menný zoznam.¹²¹ Smutne konštatoval, že kvôli trnavským maďarónom nemohol získať v meste viac členov. Medzi prispievateľmi z Trnavy boli Alois Paikrt, lekár, ktorý poslal šesť zlatých. Štefan Chovanec, profesor na gymnáziu v Trnave, Gustáv Bohún, ktorý pracoval ako zhotovovateľ dámskych šiat, obaja darovali po šesť zlatých, všetci ako riadni členovia. Okrem nich Tamaškovičovi dali peniaze ešte piati podporovatelia Matice, no v menšej sume. Jozef Rasshel a učiteľ Dobšovič, ako riadni členovia nemohli zaplatiť, pretože sa dostali do nepriaznivej situácie. Tamaškovič poslal vyše dvadsať zlatých, ktoré vyzbieral od obyvateľov Trnavy a okolia. Svoju aktivitu preukázal v roku 1867, keď jeho zásluhou Matica získala do svojich radov Pavla Hornáčka, ktorý vo svojom závete odkázal inštitúcii šesťsto zlatých.¹²² Toho istého roku písal Tamaškovič Viliamovi Paulinymu-Tóthovi, aby poslal kalendáre pre členov Matice v Trnave a okolí a urgoval vydanie druhého ročníka *Letopisov Matice slovenskej*.¹²³

V roku 1868 sa zdravotný stav Martina Tamaškoviča zhoršil. V liste adresovanom Matici píše, že pre zhoršujúci sa zrak a vysoký vek viac nemôže zastávať funkciu jednatel'a.¹²⁴ Na toto miesto odporúča mladších adeptov a to konkrétne Štefana Chovanca,

¹¹⁸ Tamaškovič mal obavu, že keby poslal svoje police, po ceste by sa zničili. Za nové bol ochotný zaplatiť desať zlatých a ak by bolo treba, aj viac.

¹¹⁹ LA SNK, f. Fondy M 51 – 120, signatúra: M 106 A1 – 15.

¹²⁰ LA SNK, f. Fondy M 51 – 120, signatúra: M 106 A1 – 15.

¹²¹ Archív knižnice Spolku svätého Vojtecha, Trnava, HR 3001 – Hadrián Radváni: Z korešpondencie Martina Tamaškoviča.

¹²² Archív knižnice Spolku svätého Vojtecha, Trnava, HR 3001 – Hadrián Radváni: Z korešpondencie Martina Tamaškoviča.

¹²³ Archív knižnice Spolku svätého Vojtecha, Trnava, HR 3001 – Hadrián Radváni: Z korešpondencie Martina Tamaškoviča.

¹²⁴ Archív knižnice Spolku svätého Vojtecha, Trnava, HR 3001 – Hadrián Radváni: Z korešpondencie Martina Tamaškoviča.

Vendela Kutlíka a Štefana Ručku. Uvádza, že všetci traja sú pripravení plniť úlohy stanovené Maticou a sú jej plne oddaní. Tamaškovič nakoniec z troch adeptov odporučil katolíka Štefana Chovanca, čo bolo dôležité z hľadiska toho, že Trnava a jej okolie bolo silne katolícke. Jednatelom sa nakoniec nestal Chovanec, ale Štefan Ručka. Tamaškovič však oznámil, že sa aktivít v prospech Matice nevzdáva a novému jednatelovi bude pomáhať zo všetkých svojich síl. Voči Matici sa však vyjadril aj kriticky: navrhol, aby boli jednatelia volení na päť rokov a nie na dlhšie, nepozdávalo sa mu ani to, že ešte stále neboli postavené police na knihy, ktoré daroval Matici, nazdával sa, že je to preto, lebo nie je študovaný. Pravdepodobne si myslel, že ho niektorí predstavitelia Matice neberú vážne, pretože nemal vzdelanie. Ostrej kritike tiež podrobil novinárov, ktorí v článkoch hanili Jozefa Miloslava Hurbana. Nepísal konkrétne, ktorí autori a v ktorých novinách, ale jeho rozhorčenie bolo badateľné. Tamaškovič si totiž Hurbana nesmierne vážil a nadôvažok boli osobní priatelia. Ako zradcov odsúdil tých redaktorov, ktorí „národ do spátečného otroctva tlačí“.¹²⁵ Tamaškovič finančne Maticu podporoval naďalej. V roku 1869 poslal dvadsaťpäť zlatých zo sľúbených päťdesiatich na založenie národného múzea. Uvádza, že na múzeum vyzbieral ďalších dvadsaťsedem zlatých od Trnavčanov a dal ich do rúk jednatel'a Štefana Ručku. Vo februári 1870 píše Jánovi Franciscimu list, v ktorom stojí, že od obce Vajnory zinkasoval necelých dvadsaťdva zlatých na matičný dom.¹²⁶ Vysvetľoval mu, že peniaze nedali priamo trnavskému jednatel'ovi, ale jemu, pretože do Vajnor už dlhé roky chodil nakupovať víno a s miestnymi obyvateľmi má dobré vzťahy. Vyjadril sa, že richtárovi obce dopomohol k národnému cíteniu. Písal aj o zlatej knihe, v ktorej by mali byť zapísaní všetci, ktorí prispeli na Maticu, a podotkol, že by ju mohli využiť maďaróni, ktorí by dali jeden zlatý a vysmievali by sa Slovákom, že aj oni prispeli. Tiež sa mu nepáčilo, že jeho meno nebolo uvádzané medzi prispievateľmi v žiadnom Letopise Matice slovenskej. Z listu Franciscimu je zjavné, že sa takýmto počínaním cítil urazený. Vyzdvihuje samého seba ako jedného z najúspešnejších jednatel'ov Matice a nepáči sa mu, že bol mnohokrát opomenutý. Franciscimu v rozhorčení napísal, že za päť rokov, keď bol jednatel'om, poslal viac peňazí, ako by sa podarilo poslať novému jednatel'ovi za pätnásť rokov. K listu pridal zoznam 51 ľudí, od ktorých vyzbieral dvadsať zlatých. Tamaškovič pridal rovných sedemdesiat. Peniaze mali ísť na rôzne účely: na múzeum dal päťdesiat zlatých, desať zlatých dal na obraz Mojžiša a ďalších desať na budovu Matice.¹²⁷

List adresovaný Franciscimu je jedným z posledných záznamov, ktoré sa týkajú aktivít Tamaškoviča v Matici slovenskej. Trnavský Svatopluk zomrel v roku 1872 a smutného konca Matice sa nedožil. Tamaškovič bol pre inštitúciu prínosom aj po svojej smrti, pretože značnú časť svojho majetku odkázal v závete práve jej.

¹²⁵ Archív knižnice Spolku svätého Vojtecha, Trnava, HR 3001 – Hadrián Radváni: Z korešpondencie Martina Tamaškoviča.

¹²⁶ LA SNK, f. Osobné fondy, signatúra: M20 D12.

¹²⁷ LA SNK, f. Osobné fondy, signatúra: M20 D12.

Ďalšie aktivity a vznik Spolku svätého Vojtecha

Tamaškovič sa v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch devätnásteho storočia nevenoval len Matici slovenskej, ale aj ďalším aktivitám. Zaujímavosťou je napríklad jeho výstup na Devín po vzore štúrovcov. V roku 1865 Martin Tamaškovič obdržal list od A. Jaroslava Mráza, podpísaného ako právnik a jeho ctiteľ, v ktorom ho pozýval na Devín.¹²⁸ Okrem neho boli na výstup pozvaní aj ďalší národovci z viacerých kútov Slovenska. Mráz ho požiadal, aby na výstup pozval čo najviac ľudí. Na Devín vystúpili 5. júna o šiestej ráno, prítomných bolo približne šesťdesiat ľudí. Najhojnejšie boli zúčastnení bratislavskí študenti, no ako uvádza Tamaškovič, na výstupe sa spolu s nimi zúčastnili aj starší ľudia.¹²⁹ Podobne ako štúrovci prijal slovanské meno Branislav, ktoré hrdo nosil. Predniesol tu reč s názvom *Báseň k Devínu*.¹³⁰ Devín oslavuje ako jedno z najdôležitejších a najpamätnejších miest slovenských dejín: „Devine, Devine! Prvni krát stojím na vrchole tvém, prvi krát stojím kde král Rastislav v zradu upadol, prvni krát stojím na tvém temeňe.“¹³¹ Hovoril v nej, že kedysi bol našou nádherou, niečím, na čo máme byť právom hrdí a aj keď bol zničený, jeho sláva pretrvala a my ho máme oslavovať. Ďalej v básni povzbudzoval, aby Slováci povstali a začali národne žiť. Ovplyvnený pozitívnymi zážitkami z Devína spísal následný deň národnobuditeľskú báseň *Nedichti za rečú cudzú*.¹³² Nabádal v nej, aby Slováci používali svoj vlastný jazyk, pretože iba otrocký národ sa musí učiť cudziu reč. Pociťoval nespravodlivosť a krivdu páchanú na našom školstve, nepáčilo sa mu, ako málo sa vyučuje slovenčina. Vo svojej kritike pokračoval návrhom, aby sa aj na maďarských a nemeckých školách vyučoval slovenský jazyk.

Pochopil tiež, že na to, aby sa slovenský duch v Trnave ešte viac udomácnil, bude musieť využiť svoj vplyv a postavenie aj v ďalších oblastiach. Jednou z nich bolo miestne divadlo, ktoré má v dejinách mesta aj slovenského divadelníctva významné postavenie. Korene divadla v Trnave siahajú do prvej polovice devätnásteho storočia. Bolo vybudované a otvorené v roku 1831,¹³³ jeho snahou však bolo, aby sa v divadle hrali hry aj v slovenskom jazyku.

Divadlo v meste vzniklo aj za pomoci zbierky, ktorú organizovali Jozef Serdahely a Karol Zay. Vyzbieralo sa niečo vyše 11 000 zlatých a do zbierky prispeli všetky vrstvy a národnosti žijúce v Trnave. Na jar 1831 sa začalo s výstavbou, ktorá napredovala závratným tempom a v decembri toho roku sa dvere divadla otvorili verejnosti. Po meste boli rozvešané plagáty, ktoré ohlasovali premiéru divadla, ktorá sa konala na druhý sviatok vianočný. Dôležité je podotknúť, že hry boli v nemeckom, prípadne maďarskom jazyku a nie v slovenskom, od založenia divadla po prvé slovenské predstavenie prešlo vyše tridsať rokov. Už počas štyridsiatych a päťdesiatych rokov sa Tamaškovič angažoval

¹²⁸ Archív knižnice Spolku svätého Vojtecha, Trnava, HR 3001 – Hadrián Radváni: Z korešpondencie Martina Tamaškoviča.

¹²⁹ Tamaškovič mal v tom čase 61 rokov.

¹³⁰ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

¹³¹ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

¹³² LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

¹³³ ŠIMONČIČ, Jozef. Mesto Trnava a počiatky divadla. In *Mojej Trnave*, s. 284.

za slovenské predstavenie. V roku 1851 prišiel do Trnavy podžupan Dolnonitrianskej stolice Rudolf Kučiny a s ním aj jeho koncipient Juraj Podebradský, za ktorého pomoci chcel Tamaškovič presadiť svoje požiadavky. Riaditeľ divadla im to však nedovolil s odôvodnením, že slovenské predstavenie by muselo chcieť trnavské mešťanstvo a kvôli samotnému Tamaškovičovi ho nezriadi.¹³⁴

Vo februári 1864 priniesli *Pešťbudínske vedomosti* správu, že 18. februára mala byť v „nemeckom“ divadle v Trnave odohraná hra v slovenčine.¹³⁵ Podľa novín bol v meste o predstavenie enormný záujem, no trnavským maďaróm to nebolo po chuti a obávali sa, aby v budúcnosti nebolo v slovenčine viacero hier.¹³⁶ Nemecký riaditeľ divadla však chcel ochrániť slovenské divadlo a išiel za trnavským kapitánom Jánom Čáсарom, ktorý predstavenie povolil.¹³⁷ V novinách bolo uverejnené, že hercom a riaditeľovi divadelnej spoločnosti boli zaslané výhražné listy a maďaróni sa obrátili na úrady. Dňa 17. februára zasadala mestská rada, ktorá sa zaoberala otázkou slovenskej divadelnej hry. Výsledkom bolo zrušenie predstavenia. Nasledujúceho dňa, keď sa malo konať predstavenie, boli vyvesené plagáty, že namiesto slovenskej hry budú hrať v nemeckom jazyku. Slováci v meste a tí, ktorí prišli na predstavenie, boli podľa autora veľmi rozhorčení. Tamaškovičovi prišla 7. marca 1864 správa od župného notára z Liptova, v ktorom mu odporúča, aby podal žalobu do rúk vojenského súdu.¹³⁸ Ďalej v nej uviedol, že udalosti, ktoré sa v meste odohrali, boli národnou urážkou. Následne 14. marca obdržal Tamaškovič list od Sama Štefanoviča, ktorý písal v mene zvolenských národovcov, aby im napísal vysvetlenie, ako to bolo s divadelným predstavením. Štefanovič incident označil ako celonárodnú záležitosť a chcel vedieť, aké kroky Tamaškovič podnikne.¹³⁹ Nevie sa, ako, respektíve či vôbec odpovedal na list. Vieme iba toľko, že Tamaškovič spolu s Jánom Palárikom a Aloisom Paikertom ďalej neúspešne agitovali za slovenské predstavenia.¹⁴⁰ Agitácií bolo viacero, až nakoniec boli predstavenia odobrené. *Pešťbudínske vedomosti* prinášajú slávnostne správu, že 11. januára 1869 sa v Trnave bude konať slovenské predstavenie.¹⁴¹ Štefan Ručka vo svojich dejinách Trnavy píše: „... pričinením pána Palárika, Paikerta a Tamaškoviča – po slovensky vystúpiť a divadelný kus po slovensky predstaviť.“¹⁴² Prvé

¹³⁴ LA SNK, f. Literárne rukopisy, signatúra : MJ 284.

¹³⁵ *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 4, 1864, č. 18, príloha. Noviny píše: „Totiž riditeľ tu v Trnave zimujúcej nemeckej divadelnej spoločnosti pri konci fašangov prišiel na tú myšlienku, – na ktorú ho ovšem iba špekulácia priviedla, – k privábeniu početnejšieho obecenstva do divadla, nejaký slovenský kus predstavovať.“

¹³⁶ *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 4, 1864, č. 18, príloha. *Pešťbudínske vedomosti* uviedli, aké boli v Trnave proti slovenskému predstaveniu nálady: „Nech sa hra aspoň ráz aj slovensky, veď uvidíme, kto im do divadla pôjde ... žiaden vraj statočný a vzdelaný človek na to slovenské predstavenie nepôjde, iba azda pár tragáčov, alebo kočišov trnavských, ktorých do loží pošleme.“

¹³⁷ *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 4, 1864, č. 18, príloha.

¹³⁸ Archív knižnice Spolku svätého Vojtecha, Trnava, HR 3001 – Hadrián Radváni: Z korešpondencie Martina Tamaškoviča.

¹³⁹ LA SNK, f. Fondy M 51 – 120, signatúra: M 106 A1 – 15.

¹⁴⁰ ŠIMONČIČ, Jozef. Mesto Trnava a počiatky divadla, s. 285.

¹⁴¹ *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 9, 1869, č. 3.

¹⁴² RUČKA, Štefan. *Trnava čili historicko-miestopisný nástin krutých osudov a pamätností tohoto sl. kr. mesta slovenského a stručný opis zámku a panstva frajšťáckeho*. Skalica : Fr. X. Škarniceľ, 1868, s. 54.

predstavenie v slovenskom jazyku sa konalo o 18. hodine a hrala sa Kotzebueho dráma Gróf Beňovský. Slovenské divadlo vydržalo dva roky a hrali sa tu mnohé známe hry, medzi ktoré patrili *Inkognito*, *Drotár*, *Dobrodružstvo pri obžinkoch*. Vo februári 1870 bola založená slovenská beseda, ktorá sa starala o slovenské divadelné predstavenia v Trnave, členom ktorej bol aj Martin Tamaškovič.¹⁴³ *Pešťbudínske vedomosti* prinášali správy o príjmoch a výdavkoch divadla. Z príjmov divadla boli platené rôzne útraty na šaty, hudbu a svetlá, veľká časť z nich však šla slovenskej besede.¹⁴⁴ Silnejúca maďarizácia prinútila slovenské divadlo na ústup. Predstavenia v meste úplne nezanikli, slovenské hry sa hrali v súkromných domoch.¹⁴⁵ Slovenské predstavenia boli veľkou vzpruhou pre národný život v Trnave, aj keď trvali krátko. V tomto období sa mesto dostávalo do popredia národno-kultúrneho života na Slovensku. Jednou z najdôležitejších ustanovizní v meste bol v tom čase Spolok svätého Vojtecha (SSV), pri ktorého zrode na sklonku svojho plodného života stál aj Martin Tamaškovič. Popri Matici sa Spolok sv. Vojtecha stal jednou z najvýznamnejších inštitúcií, ktoré fungovali v tom čase na území Slovenska. SSV vznikol ako katolícky spolok, ktorého úlohou malo byť vydávanie a šírenie katolíckej literatúry, vydávanie novín, kalendárov a venoval sa aj osvetovej činnosti.

Myšlienka založiť celonárodný katolícky spolok žila v našich národných dejateľoch už od konca osemnásteho storočia. Prvé kroky k založeniu spolku viedli cez periodiká ako *Katolícke noviny* a *Cyryll a Method*. Tamaškovič neraz prispel do oboch časopisov, zväčša išlo o básne, no nájdú sa aj dlhšie články. Hlavným iniciátorom vzniku celoslovenského katolíckeho spolku bol Andrej Radlinský.¹⁴⁶ Od roku 1857 sa Radlinský pokúšal o potvrdenie stanov spolku. Toho roku vyšiel v *Cyryllovi a Methodovi* program budúceho SSV. Radlinského snahy však vyšli navnivoč, ostrihomský arcibiskup nepotvrdil stanovy spolku pre odpor vládnych kruhov, ktoré upodozrievali Radlinského z panslavizmu.¹⁴⁷ Počas roku 1869 nachádzame v *Pešťbudínskych vedomostiach* zmienky o tom, že by v blízkej budúcnosti mal byť spolok schválený. Samotný Radlinský v tomto periodiku za neho agitoval.¹⁴⁸ Na konci roku 1869 sa zišiel v Trnave výbor, ktorý prerokoval stanovy SSV. Výbor navrhol úpravy stanov, ktoré schválil minister kultúry Eötvös a sídlom spolku sa stala Trnava. Zakladajúce zhromaždenie sa konalo 14. septembra a zúčastnených bolo vyše päťsto ľudí, medzi nimi aj Martin Tamaškovič. V predvečer zhromaždenia sa slávnostne hrala v divadle Palárikova hra *Zmierenie*.¹⁴⁹ Na druhý deň pred valným

¹⁴³ PÖSTÉNYI, Ján. Z minulosti Trnavy do prevratu (1918). In PÖSTÉNYI, Ján (ed.). *Trnava 1238 – 1938*, s. 61.

¹⁴⁴ *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 10, 1870, č. 2.

¹⁴⁵ ŠIMONČIČ, Jozef. Mesto Trnava a počiatky divadla, s. 285.

¹⁴⁶ HANAKOVIČ, Štefan. *Dejiny Spolku svätého Vojtecha*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2005, s. 25.

¹⁴⁷ ŠIMONČIČ, Jozef. Trnava a Spolok svätého Vojtecha. In *Mojej Trnave*, s. 321.

¹⁴⁸ *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 9, 1869, č. 61. Úryvok z Radlinského článku: „Už je svrchovaná doba, aby sa našemu slovenskému katolíckemu ľudu pri terajšej nakazenosti sveta zlými, bezbožnými knihami zaplaveného k zachráneniu ho od tejto morovej rany a k udržaniu v ňom náboženského ducha a dobrých mravov, dali dobré, nábožensko-mravné knihy do rúk a k tomuto cieľu aby sa už raz založil ‚Spolok sv. Vojtecha‘ pre vydávanie nábožensko-mravných kníh slovenských pre ľud.“

¹⁴⁹ ŠIMONČIČ, Jozef. Trnava a Spolok svätého Vojtecha, s. 322.

zhromaždením Štefan Závodník slúžil omšu, ktorá sa vryla do srdca mnohých ľudí. Závodníkovom omša v národnom duchu prilákala do radov spolku vyše dvesto nových členov.¹⁵⁰ Po omši zhromaždenie odišlo do budovy gymnázia. Preplnená poslucháreň počúvala otvárací príhovor Henricha Sajbéliho, ktorý bol poverený prímásom Jánom Šimorom za dočasného predsedu a vyzdvihol užitočnosť nového katolíckeho spolku. Po Sejbélím rečnil Andrej Radlinský, ktorý predniesol, aké náročné bolo zriadiť spolok. Prijala sa kandidačná listina, predsedom sa stal Henrich Sajbéli, podpredsedom Štefan Závodník, Andrej Radlinský bol zvolený ako čestný doživotný podpredseda a Juraj Slotta ako správca. Zvolených bolo šesťdesiat členov Spolku svätého Vojtecha, z toho sedemnásti neboli kňazi. Zvoleným členom spolku sa stal aj Martin Tamaškovič.

Zakladajúce zhromaždenie sa skončilo okolo druhej hodiny poobede. Značná časť členov sa zhromaždila v hostinci u Orla, kde sa konali prípitky a recitovali oslavné básne na spolok. Medzi rečníkmi vynikol aj Tamaškovič svojou básňou *City ke spolku s. Vojtecha*.¹⁵¹ Volal na slávu sv. Vojtecha, ktorého videl ako symbol šírenia kresťanstva. Vyzdvihol v príhovore to, čo už proklamoval v skorších básňach, že Maďari prijali kresťanstvo od sv. Vojtecha. Na záver velebil prímása Šimora a želan mu do budúcnosti všetko dobré. Pri príležitosti vzniku spolku napísal *Obradi latinske misto slovenčini*.¹⁵² Báseň bola pojatá ako obrana Vojtechovho odkazu pred „nepravými“, ktorí vyčítali v čase vzniku spolku, že sv. Vojtech slúžil svätej omši v latinčine. Podľa Tamaškoviča sa sv. Vojtech musel podriaďovať kráľovi Štefanovi, ktorého Nemci prinútili, aby sa omše viedli v latinčine. Ráno, v deň valného zhromaždenia, pred Závodníkovou kázňou predniesol báseň s názvom *Ke cti swatemu Vojtechu*, ktorá sa niesla v podobnom duchu ako *City ke spolku s. Vojtecha*.¹⁵³

Na konci roku 1870 zasiahla Tamaškoviča smutná správa. Jeho priateľ a pokladník spolku Ján Palárik v Majcichove zomrel. Na pohrebe konanom 10. decembra predniesol smútočnú reč. Vyzdvihol, že slovenský národ opustil „veterán“ a zostal sirotou.¹⁵⁴ Dúfal, že slovenský národ si ho bude pamätať a sláviť. Táto prosba sa mu vyplnila, dnes je Palárik považovaný za jedného z najvýznamnejších dejateľov a dramatikov devätnásteho storočia a v Trnave je po ňom pomenované divadlo.

Andrej Radlinský bol po intrigách vyradený z výboru spolku. Medzi hlavnými odporcami Radlinského bol Štefan Ručka, ktorý po Tamaškovičovi prevzal post jednatela Matice pre Trnavu. V snahe o diskreditáciu Radlinského ho obvinili zo sprenevery, no

¹⁵⁰ HANAKOVIČ, Štefan. *Dejiny Spolku svätého Vojtecha*, s. 123.

¹⁵¹ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

¹⁵² LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

¹⁵³ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

Úryvok z básne:

„Witaj apoštol maďarou

Milaček všetkích krestanov

Odpust nam Vojtechu swati

žes bol od nas zabudnuti.“

¹⁵⁴ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

ubránil sa.¹⁵⁵ Spolok sa už po pol roku stal silným konkurentom Spolku sv. Štefana a získal si mnoho neprajníkov.¹⁵⁶ Na 27. september 1871 bolo zvolané druhé valné zhromaždenie členov spolku do Nitry. Bolo to vôbec prvé riadne zhromaždenie SSV. Deň pred valným zhromaždením zasadal výbor v byte kanonika Vendelína Nécseya. Večer výtržníci rozbili okná na jeho dome a Radlinského len tesne minul kameň mierený na jeho hlavu. Ďalší deň sa konalo početné zhromaždenie. Počas príhovoru Štefana Závodníka sa strhol piskot a krik od najatých buričov, ktorí vykrikovali „csak magyarul“ (len maďarsky).¹⁵⁷ Zhromaždenie bolo v rýchlosti rozpustené. Nezostalo len pri piskote a výtržníci fyzicky zaútočili na členov spolku. Akcia bola organizovaná z najvyšších miest. Vláda sa obávala spolku a snažila sa ho eliminovať. Minister vnútra Viliam Tóth podporil tieto útoky, ktoré boli vedené najatými živlami.¹⁵⁸ Dejatelia spolku, naháňaní výtržníkmi, sa rozutekali po celej Nitre. Martin Tamaškovič sa tiež nevyhol represáliám a bol prenasledovaný, hoci v tom čase mal už skoro 68 rokov. Tamaškovič sa skrýval u pána Vrbu a bol len s veľkými problémami zachránený od besniacej lúzy.¹⁵⁹ Správu o incidente priniesli viaceré periodiká.¹⁶⁰ Na zhromaždenie mal Tamaškovič pripravené dve básne, ktoré mal v pláne predniesť pred členmi spolku, no ako sám píše, skôr ako tak učinil, rozohnal ich besniaci dav.¹⁶¹ V druhej básni *Prípitok aneb domluva Nitre* vyzýva, aby Nitra a Nitrania povstali a obnovili svoju zašlú slávu. Tamaškovič napísal *Vec v skutku podivuhodna*, v ktorej opisuje hrôzy nitrianskeho incidentu.¹⁶² Píše, že katolíci ubližovali katolíckym kňazom (predstaviteľom SSV) a Slováci Slovákom.¹⁶³

Martin Tamaškovič sa nezabudnuteľne zapísal do dejín Spolku svätého Vojtecha, stal sa jeho zakladajúcim členom a bol aj vo výbore SSV. Svoje posledné dva roky života venoval tejto inštitúcii. Z básní venovaných spolku je vidieť jeho nesmiernu radosť a vieru v optimistickú budúcnosť. Zaujímavým faktom je, že Tamaškovičov hostinec bol v tesnej blízkosti sídla SSV.

¹⁵⁵ HANAKOVIČ, Štefan. *Dejiny Spolku svätého Vojtecha*, s. 137.

¹⁵⁶ Spolok svätého Štefana vznikol v roku 1848 v Pešti a mal za cieľ vydávať knihy v nemeckom, maďarskom a slovenskom jazyku. Slovenským katolíckym dejateľom spolok pre vlašný prístup k národnostným otázkam nevyhovoval.

¹⁵⁷ *Národný hlásnik*, roč. 4, 1871, č. 10, s. 302.

¹⁵⁸ HANAKOVIČ, Štefan. *Dejiny Spolku svätého Vojtecha*, s. 137.

¹⁵⁹ *Národný hlásnik*, roč. 4, 1871, č. 10, s. 302.

¹⁶⁰ *Národný hlásnik* priniesol správu o incidente v článku *Neslýchaná surovosť* z októbra 1871.

¹⁶¹ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

¹⁶² LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

¹⁶³ Úryvok z básne:

„... A to katolíci knazom katolíckim
A jakšto slowaci svim bratom slowenskim
Kde zato hambite sa Nitraci teda
Čo ste robili swim to vam bude beda

...

A wčul wi Nitraci ste psi maďaronski
Skazeni krestane stim lotri pohanski.“

Záverom

Martin Tamaškovič má v dejinách Slovenska a Trnavy významné miesto. Bol jednou z najvýraznejších postáv 19. storočia, ktorá sa zaslúžila o to, aby slovenský život mohol prevíť, a to nielen v Trnave. Zomrel 20. februára 1872 v Trnave na rakovinu pečene vo veku 69 rokov.¹⁶⁴ Podľa matričných záznamov mu bolo pred smrťou udelené posledné pomazanie. Pohreb mal 22. februára a pochoval ho František Očkovský, jeho priateľ a vtedajší trnavský farár.¹⁶⁵ Pri príležitosti vymenovania Očkovského za trnavského farára v roku 1871 mu Tamaškovič zložil báseň, ktorú napísal 5. júla, ale predniesol mu ju až 8. septembra.¹⁶⁶ Tamaškovič bol nesmierne potešený vymenovaním svojho priateľa. V roku 1871 už cítil, že sa jeho púť blíži k záveru. V nemenovanej básni píše, že sa blíži jeho koniec: „Pre narod moj som žil, za narod pracoval. Narodu memu som všecku možnosť daval... A tak dobre sa maj narode moj mili. Tricat tri roki som služil z celej sili.“¹⁶⁷ V roku 1847 si sám zložil pohrebnú pieseň, ktorá mala byť na jeho pohrebe prednesená. Báseň sa nesie v náboženskom duchu a prosí Boha o odpustenie hriechov. Spomenul, ako miloval svoj národ, pozdravil všetkých svojich priateľov, mešťanov a všetkých obyvateľov Trnavy. Práve jeho láska k národu, pre ktorú bol neraz pranierovaný, vyšetovaný či napádaný, z neho robí príklad národovca, ktorý aj napriek možnému prenasledovaniu zostal verný svojim zásadám.

Náhrobný kameň má na starom trnavskom cintoríne.¹⁶⁸ Istý čas sa uvažovalo o prevoze jeho telesných pozostatkov do rodných Dechtíc, no nakoniec sa od tohto zámeru upustilo.¹⁶⁹ Pohreb bol na trnavské pomery veľkolepý. Dvanásťčlenný zbor mu pri hrobe zaspieval ním samým zloženú pohrebnú báseň.¹⁷⁰ Zanechal po sebe značný majetok. Proces so zákonnými dedičmi Martina Tamaškoviča viedol Michal Mudroň, právnik a brat Pavla

¹⁶⁴ Záznamy o úmrtiach sú dostupné online: <https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:939F-B1DH-8?mode=g&i=429&owc=collection%2F1554443%2Fwaypoints&wc=9P3C-6TB%3A107654301%2C114108901%2C114119601%2C162815701%3Fcc%3D1554443&cc=1554443>.

¹⁶⁵ František Augustín Očkovský (1816 – 1898) bol trnavský rodák, kňaz a priateľ Tamaškoviča. Spočiatku bol kaplánom v Galante, neskôr v Novom Meste nad Váhom a Pezinku. Od roku 1854 pôsobil na Arcibiskupskom úrade v Ostrihome ako knihovník. Od roku 1871 bol vymenovaný za trnavského farára. Patril do druhej generácie bernolákovcov. Zaujímavosťou je, že napísal vôbec prvú dejiny Trnavy (po latincky) z roku 1843. Od roku 1885 bol trnavským prepoštom. Písal zväčša náboženskú literatúru. Stál pri založení Spolku svätého Vojtecha, ktorého bol aj členom.

¹⁶⁶ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

¹⁶⁷ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

¹⁶⁸ Nápis na náhrobnom kameni znie:

„Tuto v Bohu Trojedinom odpočívá
Branislav Martin Tamaškovič,
verný syn vlasti uhorskej a národa
slovenského, narodený v Dehticiach,
mestečku v stolici Prešporsko-nitrianskej,
20. okt. 1803, zosnulý dňa 20. feb. 1872,
jakožto z milosti jeho kr. ap. Veličenstva
vyznačený mešťan Trnavský.“

¹⁶⁹ ŠIMONČIČ, Jozef. Trnavský Svätopluk – Martin Branislav Tamaškovič, s. 258.

¹⁷⁰ *Letopis Matice Slovenskej*, roč. 9, 1872, zväzok 1, s. 113.

Mudroňa. Podľa testamentu mala byť zaobstaraná jeho rodina, zvyšný majetok a peniaze odkázal rôznym národným a národnokultúrnym inštitúciám, ako boli napríklad Matica slovenská, Spolok svätého Vojtecha, peniaze však venoval aj trom slovenským gymnáziám a podobne. Najviac v testamente odkázal Matici slovenskej: vyše tisíc zlatých a značnú časť svojho majetku.¹⁷¹ Matici slovenskej venoval aj svoju podobizeň „v olejových farbách za sklom a v ráme“.¹⁷² V *Letopisoch Matice slovenskej* roku 1873 sa medzi členmi Matice nachádza meno Márie, vdovy po Martinovi Tamaškovičovi.¹⁷³ Jeho manželka zomrela 10. marca 1874 vo veku 78 rokov.

V roku 1873 bola na základe poslednej vôle spísaná básnická tvorba Martina Tamaškoviča. Matica slovenská mala vydať básne také, aké boli, a nemala ich prepisovať do spisovnej slovenčiny. Niektoré básne mali ísť do tlače. V závete stálo, že ak by inštitúcia tak neučinila, nedostala by časť jeho majetku, ktorý jej odkázal.¹⁷⁴ Básne mali byť rozoslané matičným členom a nezabudol ani na svoju milovanú Trnavu. Mestskému úradu v Trnave odkázal päť zošitov s jeho básňami, podobne aj dechtickému farárovi, ktorý ich mal darovať jeho rodine. Na spísanie básnického diela odkázal v závete 630 zlatých, z ktorých tridsať bolo pre pisára a šesťsto na tlač. Matica slovenská rozhodla, že vyhovie nebohému Tamaškovičovi a poverila Františka Vítázoslava Sasinka, aby pripravil básne na tlač.¹⁷⁵

Zoznam použitých prameňov a literatúry

Archívne pramene

Archív knižnice Spolku svätého Vojtecha, Trnava, f. HR 3001; f. HR 403.

Literárny archív Slovenskej národnej knižnice, Martin, f. IV Archív Slovenského národného múzea – MJ 1 – MJ 1020 Rôzna proveniencia; f. VI Archív Slovenského národného múzea – M 51 – M 120; f. Osobné fondy

Dobové periodiká

Cyrill a Method, 1858

Letopis Matice slovenskej, 1872

Letopisy Matice slovenskej, 1873

Národný hlásnik, 1871

Pešťbudínske vedomosti, 1861 – 1864, 1869, 1870

Slovenské pohľady, 1915

¹⁷¹ *Slovenské pohľady*, roč. 35, 1915, č. 2, s. 67.

¹⁷² *Slovenské pohľady*, roč. 35, 1915, č. 2, s. 67.

¹⁷³ *Letopisy Matice slovenskej*, roč. 10, 1873, zväzok 1, s. 91.

¹⁷⁴ LA SNK, f. Rukopisy rôznej proveniencie SNM, signatúra: MJ 284.

¹⁷⁵ Sasinek vybral niektoré známe básne, medzi ktorými bola báseň na trnavskú kapitolu z roku 1844, *Dietky Svatoplukové* z roku 1845, *Svatopluk proti cisárovi Arnulfovi* (1845), *K spolkom miernosti* (1845), *Na Jána Hollého* (1846). Spolu vybral Sasinek dvanásť básní, ktoré dal vytlačiť.

Literatúra

ELIÁŠ, Michal. Matica slovenská v rokoch 1863 – 1875. In WINKLER, Tomáš – ELIÁŠ, Michal (eds.). *Matica slovenská. Dejiny a prítomnosť*. Martin : Matica slovenská, 2003, s. 32-96.

FRICÁKOVÁ, Kamila. Martin Branislav Tamaškovič a jeho aktivity v oblasti knižnej kultúry. In DOMOVÁ, Miroslava (ed.). *Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2005, s. 191-201.

GAŠPARÍK, Mikuláš. Účasť Trnavy na rozvoji národnej literatúry. In ŠIMONČIČ, Jozef – WATZKA, Jozef (eds.). *Dejiny Trnavy*. Bratislava : Obzor, 1989, s. 327-340.

HANAKOVIČ, Štefan. *Dejiny Spolku svätého Vojtecha*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2005.

KÓNYA, Peter – MRVA, Ivan. Vzostup a pád v dlhom 19. storočí. In KÓNYA, Peter (ed.). *Dejiny Uhorska*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2013, s. 479-542.

MRVA, Ivan – SEGEŠ, Vladimír. *Dejiny Uhorska a Slováci*. Bratislava : Perfekt, 2012.

PODDUMBIERSKY, Gál Ján. Osvetová a sociálna práca slovenských vodcov národa v Trnave pred r. 1918. In PÖSTÉNYI, Ján (ed.). *Trnava 1238 – 1938*. Trnava : Spolok Svätého Vojtecha, 1938, s. 171-185.

PODOLAN, Peter – VIRŠINSKÁ, Miriam. *Dejiny Slovenska III*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2014.

PÖSTÉNYI, Ján. Z minulosti Trnavy do prevratu (1918). In PÖSTÉNYI, Ján (ed.). *Trnava 1238 – 1938*. Trnava : Spolok Svätého Vojtecha, 1938, s. 5-97.

RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie roku 1848 – 49. Diel 3. Zimná výprava. Časť 1. Dejiny*. Bratislava : Slovenská akadémia vied, 1956.

RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie roku 1848 – 49. Diel 3. Zimná výprava. Časť 3. Dokumenty*. Bratislava : Slovenská akadémia vied, 1958.

RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie roku 1848 – 49. Diel 4. Letná výprava. Časť 1. Dejiny*. Bratislava : Slovenská akadémia vied, 1963.

RUČKA, Štefan. *Trnava čili historicko-miestopisný nástin krutých osudov a pamätností tohoto sl. kr. mesta slovenského a stručný opis zámku a panstva frajšťáckeho*. Skalica : Fr. X. Škarnicel, 1868.

STRELKA, Vojtech. *Panteón dejateľov Spolku svätého Vojtecha v Trnave*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1995.

ŠIMONČIČ, Jozef. Trnava a Spolok svätého Vojtecha. In *Mojej Trnave – k dejinám Trnavy a okolia*. Trnava : B-print, 1998, s. 321-323.

ŠIMONČIČ, Jozef. Mesto Trnava a počiatky divadla. In *Mojej Trnave – k dejinám Trnavy a okolia*. Trnava : B-print, 1998, s. 284-285.

ŠIMONČIČ, Jozef. Trnavský Svätopluk – Martin Branislav Tamaškovič. In *Mojej Trnave – k dejinám Trnavy a okolia*. Trnava : B-print, 1998, s. 258.

VIRŠINSKÁ, Miriam. *Memorandum národa slovenského – 150. výročie*. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2011.

VITÁLOŠ, Martin. 220 rokov od narodenia „Trnavského Svätopluka“ Martina Branislava Tamaškoviča. In *Novinky z radnice*, roč. 34, 2023, č. 7, s. 5-7.

Internetové zdroje

Krsty obce Dechtice. Dostupné online: <https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:9Q97-Y39V-7XK?i=53&wc=9P3V-SPD%3A107654301%2C114108901%2C162279901%2C162284901%3Fcc%3D1554443&cc=1554443>.

Tereziánsky urbár. Dostupné online: <http://archives.hungaricana.hu/en/urberi/view/nyitra-dejta/?document=1&pg=31&bbox=-147%2C-2408%2C2590%2C-867>.

Záznamy o úmrtiach v Trnave. Dostupné online: <https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:939F-B1DH-8?mode=g&i=429&owc=collection%2F1554443%2Fwaypoints&wc=9P3C-6TB%3A107654301%2C114108901%2C114119601%2C162815701%3Fcc%3D1554443&cc=1554443>.

Mgr. Marcel Sokolovič
Evanjelické lýceum
Vranovská 2
851 02 Bratislava, Slovakia
marcel.sokolovic@gmail.com